

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA**

RIMANTĖ ČIURINSKAITĖ
Istorijos specialybės
IV kurso studentė

JERONIMAS VALAVIČIUS (1573 – 1636)

Bakalauro darbas

Mokslinė vadovė: doc. dr. R. R. Trimonienė

Darbas originalus – Rimantė Čiurinskaitė
(.....)

Šiauliai,
2013

TURINYS

ĮVADAS	3
1. VALAVIČIŲ GIMINĖ	19
2. JERONIMO VALAVIČIAUS POLITINĖ KARJERA.....	24
3. VALDOS IR REZIDENCIJOS	32
4. JERONIMO VALAVIČIAUS FUNDACIJOS IR DONACIJOS BAŽNYČIOMS ŽEMAITIJOJE	36
IŠVADOS.....	41
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	43
SANTRAUKA	47
SUMMARY	48
PRIEDAI	49

IVADAS

Temos aptarimas. XVI a. pab. – XVII a. pr. tiek visoje Europoje, tiek Lietuvoje buvo neramumų laikotarpis. Būtent tuo laikotarpiu Europa įžengė į naują istorinės bei kultūrinės raidos etapą. XVI a. pab. – XVII a. pr. Prancūzijoje vyko religiniai karai, Anglijoje prasidėjo religiniai judėjimai, Vokietiją alino sunkus Trisdešimtmetis karas, Ispanija dar XVI a. vid. buvusi stipriausia Europos valstybė, jau XVII a. pr. ėmė silpti.

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (toliau – LDK) šių procesų taip pat neliko nepaliesta. XVI a. pab. – XVII a. pr. buvo įtemptas laikotarpis LDK. 1569 m. LDK pasirašyta Liublino unija su Lenkija atnešė ne tik laimėjimų, bet ir neigiamų padarinių. Liublino unija keitė ne tik valstybinį LDK statusą, bet ir jos teritoriją bei gyventojų skaičių. Kartu keitėsi LDK demografinis, karinis bei ūkinis potencialas. Todėl tai veikė tiek LDK vidaus rinką, tiek santykius su kaimynais¹. Tuo metu prasidėjo nesutarimai tarp Lietuvos ir Livonijos dėl žemių. Lietuva siekė prisijungti Livoniją, nes tai buvo ekonomiškai ir politiškai naudingas kraštas LDK teritorijai. LDK ypač neigiamai paveikė Abiejų Tautų Respublikos (toliau – ATR) karas prieš Livoniją 1558 – 1583 m.

Reikia pažymėti, kad LDK luominėje visuomenėje savitą sluoksnį sudarė bajorai, iš jų išsiskyrė didikų giminės. Jos išsiskyrė užimtomis pareigybėmis, politine karjera, kartu ir kultūrine veikla, titulais, o svarbiausia, valdomais turtais – žemių valdomis ir rezidencijomis.

Šiame darbe pasirinkta tyrinėti vieno iš Valavičių giminės palikuonio asmenybę. Reikia pastebėti, kad nors istorinė biografistika nėra labai populiarus istorijos dalis, kita vertus, tai yra svarbi sritis. Ji tiria ne tik asmenybę, bet kartu ir to laikotarpio istorinius bei kultūrinius reiškinius. Darbe pasirinkta Jeronimo Valavičiaus asmenybė. Nors Valavičiai istoriografijoje yra nepelnytai užmiršti ir tirti tik minimaliai, o daugiausia žinių yra tik apie Eustachijų Valavičių, tai dar labiau skatina tyrinėti Jeronimo Valavičiaus biografiją. Jis istorijoje svarbus tuo, kad pasiekė politinės karjeros aukštumas, fundavo daugelio bažnyčių statybas. Kaip minėta, Jeronimo Valavičiaus gyvenama epocha buvo karų laikotarpis, kurio metu jis, kaip seniūnas, organizavo Žemaitijos gynimą nuo švedų. Todėl darbe bus bandoma atskleisti ne tik Jeronimo Valavičiaus gyvenimo veikla, bet kartu ir minėtos epochos savitumai.

---

¹ Kiaupa Z., Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė Abiejų Tautų Respublikoje 1569 – 1795 metais, *Lietuvos istorija iki 1795 metų*, Sudaryt. Z. Kiaupa, J. Kiaupienė, Vilnius, 2000, p. 238.

Istoriografija ir šaltiniai. Šio darbo istoriografiją galima suskirstyti į kelias grupes. Darbe naudojama ir enciklopedine literatūra, tačiau didžiausią dalį sudaro mokslinė istoriografija. Pastaroji suskirstyta pagal paradigmas. Pirmoji mokslinės istoriografijos dalis priskirtina biografistikos metodologijai. Mano darbui reikalinga metodinė medžiaga yra pateikiama Ivetos Jakimavičiūtės straipsnyje². Jame pristatomas biografinis metodas kaip bendramokslinis ir specialus pagrindinis biografistikos tyrimų metodas. Čia analizuojami tiek Lietuvos, tiek užsienio tyrėjų darbai, parašyti apie biografistikos žanrą. Jakimavičiūtė tiria, kokiai mokslo kryptiai priskiria biografistiką vienos ar kitos šalys. Pavyzdžiui, Ukrainoje biografistika yra suprantama kaip speciali istorijos mokslo šaka, JAV ir Didžioji Britanija biografistiką priskiria humanitariniams mokslams. Lietuvoje mokslininkai biografistiką sieja su įvairiais humanitariniais moksliniais tyrimais. Straipsnio autorė teigia, kad biografistika Lietuvoje susiformavo veikiamą būtent knygotyros mokslo. Ji pabrėžia, kad biografistikos objektas yra visa biografinė informacija. Dar vienas svarbus biografistikos metodologijai yra Natalijos Kasatkinos straipsnis³. Straipsnio autorė atliko tyrimą apie Pirmosios Lietuvos Respublikos rusų inteligentiją. Straipsnyje pagal atliktą tyrimą Kasatkina aiškina, kaip gali būti pritaikytas biografinis metodas. Beje, autorė kalba ir apie minėto metodo taikymo apribojimus.

Antroji mokslinės istoriografijos dalis priskiriama Analų mokyklos trečiajai kartai. Analų mokykla į praeities įvykius siekia įtraukti ekonominių, socialinių ir kultūrinių procesų raidą, kreipia dėmesį į marginalinius istorijos reiškinius. Šalia ekonominių ir sociologinių tyrinėjimų atsižvelgiama ir į kultūros mentaliteto istoriją. Tyrinėjamas meno palikimas, per kurį atskleidžiama įpročių, mąstymo struktūrų raida. Mano darbe tiriant Jeronimo Valavičiaus asmenybę, svarbi yra ir visa Valavičių giminė. Pirmoji knyga, priskiriama Analų mokyklai, o kartu svarbi ir dėl metodologinės medžiagos, yra Genutės Kirkienės knyga⁴. Tai man yra tarsi pavyzdys, kaip tiriami didikai. Autorė remiasi didžiule istorinių šaltinių gausa bei panaudoja ne tik biografinį, istorinį deskriptyvinį, bet ir geografinį metodus, kuriais išsiaiškino Chodkevičių giminės kilmės šaknis. Čia aprašoma visa Chodkevičių giminė, jos nariai bei jų nuopelnai. Darbe autorė išsiaiškina Chodkevičių giminės kilmės ištakas, sekant kitais palikuoniais, ji aprašo politinę karjerą, kelia

---

² Jakimavičiūtė I., Biografistikos samprata Lietuvos ir užsienio tyrėjų darbuose, *Knygotyra*, Nr. 51, 2008, p. 109 – 116, <http://archive.minfolit.lt/arch/14501/14800.pdf>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 01 10].

³ Kasatkina N., Biografinio metodo taikymo patirtis, *Filosofija. Sociologija*. 2005, Nr. 2, p. 35, http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/0502_08_Fil_033_039.pdf, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 01 10].

⁴ Kirkienė G., *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV – XVI amžiuje*, Vilnius, 2008, p. 66 – 143.

turto klausimus, netgi tiria vieno iš pirmųjų Chodkevičių giminės palikuonio Jono Chodkevičiaus giminystę su valdovu. Kirkienė išskiria net Chodkevičių giminės nuosmukius ir pakilimus, kurie itin svarbūs tiriant giminės sudėtį ir kaitą, jų santykį su stačiatikybe, unitais, katalikais bei Reformacija. Istorikė sudarė žemėlapius, siekdama išsiaiškinti giminės turėtas valdas ir rezidencijas. Pastarųjų paplitimo arealas puikiai atskleidžia, iš kur kilo, kokio turtingumo buvo giminė. Knygoje taip pat tiriama Chodkevičių veikla LDK kultūroje. Autorė tiria Supraslio vienuolyno fenomeną, nes šis vienuolynas tapo vienu svarbiausių ne tik LDK, bet ir stačiatikių, graikų apeigų katalikų kultūros židiniu. Prie šio vienuolyno fundacijos svariai prisidėjo vienas iš žymiausių Chodkevičių giminės vyrų – Aleksandras Chodkevičius. Todėl Kirkienės tyrimas apie Chodkevičius darbe panaudotas kaip metodologinė bei faktinė bazės. Kaip jau minėjau, ši knyga padeda suvokti, kokia metodologija yra tinkama, tiriant didžiulę giminę, o kartu ir vieną asmenį. Joje randama ir faktų apie Valavičių giminę. Autorės nuomone, Valavičius reikėtų kildinti nuo ankstyvosios Chodkevičių giminės linijos.

Dar vienas panašus ir grynai biografistikos žanro tyrimas yra istorikės Raimondos Ragauskienės darbas⁵ apie LDK kanclerį Mikalojų Radvilą Rudąjį. Tai tyrimas apie vieną asmenį, jo gyvenimą ir to laikotarpio epochą. Autorė darbą pradeda nuo Mikalojaus Radvilos Rudojo vaikystės. Žinoma, ji panaudoja didžiulį šaltinių kiekį, kurie leidžia atskleisti nemažai informacijos apie šią asmenybę. Ragauskienė išsamiai tiria Mikalojaus Radvilos Rudojo politinę karjerą, jo klientelinius ryšius su kitais žemesniais LDK pareigūnais. Taip pat nepamiršamos ir Rudojo laikytos valdos, turėtos latifundijos, kartu autorė pabrėždama ir visos Radvilų giminės turėtas žemes. Kartu išryškinamas ir Mikalojaus Radvilos kontraversiškas religinis gyvenimas. Jis augęs katalikų šeimoje, tapo evangeliku reformatu. Šis Ragauskienės tyrimas apie LDK kanclerį Mikalojų Radvilą Rudąjį mano darbe naudojamas bendram suvokimui, kaip turi būti tiriamas vienas tam tikros giminės atstovas ir kokia kryptimi turi būti tiriamas jo gyvenimas. Beje, minėtas tyrimas pasitarnauja ir kaip svarbi faktinė medžiaga. Analų mokyklos kryptiniai galima priskirti ir pagal naujausius šio žanro reikalavimus Rimvydo Petrausko parašytą knygą⁶. Joje išsamiai tiriama aukščiausias lietuvių bajorijos sluoksnius – diduomenė. Kadangi Lietuvai priėmus krikštą ir užmezgus unijinius ryšius su Lenkija, šalyje vyko socialiniai, politiniai ir kultūriniai pokyčiai, Petrauskas būtent ir išskiria diduomenę kaip pagrindinį veiksnį, lėmusį tuos pokyčius. Šioje

⁵ Ragauskienė R., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis*, Vilnius, 2002, p. 158.

⁶ Petrauskas R., *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.*, Vilnius, 2003, p. 121 – 157.

knygoje nagrinėjama lietuvių diduomenės struktūra, valdžia, aiškinamasi, kas sudarė to meto politinį elitą, kokios aplinkybės darė įtaką elito žmonių karjerai. Autorius, tirdamas diduomenės sudėtį, daugiausia naudoja valdovo dokumentų liudytojų sąrašus – testacijas, ir būtent tai yra iki Vytauto laikų diduomenė. Jau nuo XIV a. pab. iškilo didikų grupė, kuri savo padėtimi ir įtaka išsiskyrė iš plačios bajorijos masės. Petrauskas gana išsamiai tiria ir Lietuvos diduomenės struktūrą. Visų pirma, jis aiškina giminės sąvoką, su kuria labai glaudžiai yra susijusi bajoro tėvonija. Tirdamas žemėvaldą, autorius aiškina, kokia buvo žemėvalda būtent Lietuvoje. Tėvoninės žemės buvo susaistytos įvairiais draudimais, įsipareigojimų sistema. Dažnai žemė galėjo būti atperkama. Autorius padarė išvadą, kad giminaičių pritarimo žemės užrašymui formuluotė LDK dokumentuose pasirodė XV a. 8 dešimtmetyje. Mano darbui yra svarbu suvokti, kokia situacija buvo su žemių paveldėjimu. Petrauskas šią problemą tyrė ir jis išsiaiškino, jog pagal galiojančią paveldėjimo sistemą visi sūnūs turėjo lygias teises į tėvonines valdas. Be diduomenės struktūros, sudėties, žemėvaldos, autorius savo tyrime analizuoja diduomenės valdžią. Jis gana objektyviai tiria pareigybių sistemos formavimąsi ir čia kaip pagrindinę figūrą, pradėjusią formuoti centrinės valdžios administracinę struktūrą, jis išskiria būtent Vytautą. Nuo pastarojo laikų formavosi tiek centrinės, tiek vėliau ir vietinės valdžios pareigybės. Petrauskas tiria vienų ar kitų pareigybių pavaldumą, viršenybę hierarchiniu požiūriu, nagrinėja sąlygas, kurios turėjo įtakos didikui siekti karjeros aukštumų. Taigi Petrausko knyga mano darbe naudojama bendram suvokimui, kas buvo diduomenė, kas ją sudarė. Šis tyrimas leidžia suvokti diduomenės tam tikrus gyvenimo momentus, kuriais remiantis aš galiu sudaryti tiek visos Valavičių giminės, tiek ir atskirai Jeronimo Valavičiaus paveikslą.

Kaip žinoma, kiekviena bajoriška giminė turėjo savo herbą, todėl ne išimtis buvo ir Valavičiai. Apie heraldiką gana išsamiai ir plačiai yra tyręs istorikas Edmundas Rimša. Jis išleido knygą⁷ apie heraldiką. Tai išsamus ir koncentruotas tyrimas, leidžiantis suvokti, kas buvo herbai, kam jie buvo reikalingi ir pan. Autorius pateikia bendriausias heraldikos žinias. Jis gana išsamiai tiria herbų sudėtinės dalis. Rimšos knygoje tiriami ir kilmingųjų herbai. Pastarieji atsirado dar XIV a. pabaigoje. Kilmingųjų herbus sudaro keturios grupės: lietuviškieji herbai, lenkiškieji, iš kitų Europos kraštų atsineštiniai herbai bei specifiniai musulmonų totorių giminių herbai. Rimša, atlikęs išsamų tyrimą, padarė išvadą, kad Lietuvos kilmingųjų herbai daugiausia buvo su stilizuotos strėlės motyvu. Kaip manoma, šio motyvo naudojimą lėmė to meto visuomenės,

⁷ Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, Vilnius, 2004, p. 14 – 123.

daugiausia laiko praleisdavusios karo lauke, mąstyseną. Rimšos tyrimas apie heraldiką mano darbe naudojamas suvokti, kokios buvo heraldikos taisyklės, kaip ji formavosi, kokių daugiausia herbų rūšių turėjo Lietuvos didikai. Faktinė medžiaga apie giminių naudotus herbus bei jų reikšmes pateikiama Kasparo Niesieckio herbyno pirmame⁸ knygos tome. Čia autorius aprašė, kaip lietuviai įsisavino lenkiškuosius herbus bei kokiuose regionuose jie buvo paplitę. Ketvirtame⁹ autoriaus herbyno tome yra aprašoma pirmosios Jeronimo Valavičiaus žmonos Elžbietos Goslavskos giminė. Čia pateikiama faktinė medžiaga, iš kur pastaroji giminė buvo kilusi, kokį herbą naudojo. Mano darbe naudojamas ir septintasis¹⁰ bei devintasis¹¹ Niesieckio herbyno tomai. Septintajame tome autorius aprašė antrosios Jeronimo Valavičiaus žmonos Reginos Orvydaitės giminę, kad tai sena Žemaitijos didikų giminė. Devintajame tome autorius gana plačiai tyrė būtent Valavičių giminės herbą, kokios buvo jo sudėtinės dalys ir kokia atributika. Tyrime naudojamas ir Adamo Bonieckio herbyno šeštasis¹² tomas. Jame autorius, kaip ir Niesieckis, nagrinėjo didikų giminių genealogiją, turėtus herbus, užimtas pareigybes. Šio autoriaus darbas mano tyrime naudojamas kaip faktinė medžiaga patikslinti Elžbietos Goslavskos turėtų vyrų užimtas pareigybes.

Žinoma, kad Jeronimas Valavičius buvo bažnytinio meno fundatorius. Jis minimas Mindaugo Paknio knygoje apie mecenatystės reiškinių¹³. Norint suprasti mecenatystės reiškinių, autorius apibūdina XVII a. meno mecenavimo procesą ir remiasi architektūrinių užsakymų bei juos lėmusių kultūrinių veiksnių duomenimis. Daugiausia dėmesio skirta menininko ir mecenato santykiams. Taip pat išryškinamas ir religingumo faktas. Būtent religingumas ir darė didžiulę įtaką fundacijoms. Paknys savo darbe išsamiai tiria, kokios buvo fundacijų formos. Autorius neapsiriboja tik fundacijų tyrimu. Jis gana išsamiai analizuoja kasdienius buitinius dalykus –

⁸ Niesiecki K., *Herbarz polski*, t.1, Lipsk, 1839 – 1846, c. 551 – 570, <http://archive.org/stream/herbarzpolskika00bobrgoog#page/n589/mode/2up>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 04 23].

⁹ Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 4, Lipsk, 1839, s. 229, <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=161&dirids=1>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 05 02].

¹⁰ Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 7, Lipsk, 1841, s. 132, <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/publication?id=166&from=&dirids=1&tab=1&lp=1&QI=48D021865B1895414AD84FEDCD7A80FA-3>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 05].

¹¹ Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 9, Lipsk, 1842, s. 414, <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=166&from=publication>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 05].

¹² Boniecki A., *Herbarz polski*, t. 6, Warszawa, 1903, s. 326, <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=141&dirids=1>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 05].

¹³ Paknys M., *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003, p. 36 – 41.

užsakymų išlaidų apmokėjimus, darbų atlikimo kontrolės aspektus. Paknys, kaip menotyrininkas, išsamiai analizuoja ir tiria LDK bažnytinių užsakymų specifiką, vertindamas vienų ar kitų didikų indėlį fundacijoms, funduojamų bažnyčių puošybą, meninę vertę. Knyga darbe panaudota ir kaip faktinė medžiaga apie tiriamąjį Jeronimą Valavičių, ir kaip darbas bendram suvokimui, kas buvo fundacijos bei kokios jos buvo. Čia pateikiami XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės katalikų vyskupijų bažnyčių ir architektūros užsakovų sąrašai. Pagal Paknio duomenis, Jeronimas Valavičius fundavo 14 Žemaitijos bažnyčių.

Norint suvokti mecenatystės reiškinių, visų pirma vertėtų suprasti ir bendrą LDK kultūrą. Todėl darbe panaudotas Ingės Lukšaitės tyrimas¹⁴ apie Reformaciją. Jis darbe panaudotas bendram suvokimui, kokie Reformacijos mastai buvo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje, kokią įtaką turėjo šis kultūrinis ar net visuomeninis reiškinyss LDK bendrai kultūrai. Kadangi Jeronimas Valavičius daugiausia fundavo Žemaitijos bažnyčių, todėl panaudota Vacio Vaivados knyga apie Reformaciją, vykusią Žemaitijoje¹⁵. Čia autorius išsamiai tiria, kokia situacija buvo Žemaitijoje prieš prasidedant Reformacijai. Autoriaus nuomone, XVI a. vid. Žemaitijoje buvo 38 bažnyčios, tiesa, skaičius, vis dėlto, svyravo nuo 40 iki 100. Vaivada savo knygoje plačiai tiria Žemaitijoje buvusį evangelikų bendruomenių tinklą ir organizaciją. Ši knyga leidžia susidaryti bendrą vaizdą apie Reformacijos procesą Žemaitijoje. Čia aptariami esminiai Bažnyčios ir Reformacijos raidos Žemaitijoje XVI a. bruožai, atskleidžiamos Reformacijos Žemaitijoje raidos problemos, statistika. Tiriant Reformacijos procesą tiek LDK, tiek Žemaitijoje, svarbios tampa ir Katalikiškoji reforma, ir Kontrreformacija. Katalikiškosios reformos¹⁶ genezę yra tyręs Liudas Jovaiša. Istorikas gana išsamiai tiria minėto proceso terminiją. Jis, atlikęs tyrimą, pabrėžė, kad Katalikiškosios reformos sąvoka yra labiau tinkama vidiniam Katalikų bažnyčios atsinaujinimui, o Kontrreformacijos terminas yra priimtinesnis išoriniam Katalikų bažnyčios tvarkymuisi ir atsinaujinimui. Straipsnyje apie Katalikiškąją reformą (Kontrreformaciją) Jovaiša, kaip ir Vaivada, nagrinėja, kokia situacija buvo iki reformos. Autoriaus teigimu, po Tridento susirinkimo ėmė gerėti dvasininkų drausmė, atsirado disciplina ir, svarbiausia, vėl buvo sugrįžta prie sielovados, kuriai buvo skiriamas didžiulis dėmesys. Taigi šis istoriko Jovaišos straipsnis

¹⁴ Lukšaitė I., *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje. XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999, p. 16 – 256.

¹⁵ Vaivada V., *Katalikų bažnyčia ir Reformacija Žemaitijoje XVI a.: esminiai raidos bruožai*, Klaipėda, 2004, p. 37.

¹⁶ Jovaiša L., *Katalikiškoji reforma, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 241.

mano tyrime naudojamas bendram suvokimui, kas buvo Katalikiškoji reforma (Kontrereformacija), kokie veiksniai paskatino vyskopus imtis iniciatyvos įgyvendinti reformą, kuria būtų sugrįžta į katalikybę ir vėl puoselėjamas sielovados jausmas. Kadangi Jovaiša nagrinėja Kontrereformacijos procesą, mano tyrime yra panaudotas ir jo kitas straipsnis apie Bažnyčios reformas¹⁷. Autorius tiria ne tik reformas, bet ir su jų įvedimu patirtus sunkumus LDK visuomenėje, ypač dvasininkų tarpe. Jis nagrinėja Bažnyčios reformų svarbą ne tik religiniam, bet tam tikra prasme ir socialiniam, kultūriniam LDK gyvenimui. Šis straipsnis panaudotas, kaip bendram suvokimui apie vykdytas Bažnyčios reformas LDK, tuometinę religinę situaciją šalyje.

Tyrimui svarbūs Artūro Dubonio¹⁸ bei Rimvydo Petrausko¹⁹ straipsniai. Dubonis tyrė raštininko sąvoką ir jos genezę. Straipsnio autorius analizuoja raštininkų padėtį ir karjerą hierarchinėje struktūroje, jų išsimokslinimą. Kartu tiriamos ir dokumentų rengimo technologijos, darbo medžiagos ir įrankiai, klastotės bei įkainiai. Dubonio straipsnis mano darbe naudojamas kaip faktinė medžiaga ir bendram suvokimui, kaip susiformavo raštininkų „sluoksnis“, kokia buvo jų darbo tvarka, kokią karjerą galėjo pasiekti, pradėdant nuo raštininko pareigybės. Mano tyrime labai svarbus ir pareigybių formavimasis ir jų genezė. Apie pareigybes gana plačiai tiria Rimvydas Petrauskas. Straipsnyje jis mini, kad pareigybių sistema Lietuvoje pradėjo formuotis XV a. pirmojoje pusėje. Jis analizuoja, kokios buvo centrinės valdžios pareigybės, kokios buvo pareigūnų kompetencijos. Petrauskas aptaria ir vietinės valdžios pareigybes tokias, kaip Vilniaus ir Trakų vaivadas, kaštelionus, seniūnus. Tai buvo aukščiausios pareigybės LDK pareigybių sistemoje iki XVI a. Autorius tiria ir pareigūnų skyrimo tendencijas. Tyrimas parodė, kad pareigūnų skyrimu rūpinosi didysis kunigaikštis. Kita vertus, XV a. iškilusiai Ponų tarybai, didžiojo kunigaikščio teisė pradėta riboti. Petrauskas, tirdamas pareigybių sistemą XVI – XVIII a., pastebi, kad vyravo paprotys perduoti savo pareigybes sūnams ar net sūnėnams. Todėl iš tikrųjų išsilavinimas, įgytas net ir užsienio universitetuose, ne visada lemdavo pareigybės gavimą. Petrausko straipsnis mano tyrime naudojamas gana plačiai. Tai yra pagrindas suvokti, kaip formavosi, keitėsi pareigybių sistema Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje nuo XIV a. iki XVIII a.

¹⁷ Jovaiša L., Bažnyčios reformos (1553-1655), *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, Sudaryt. V. Ališauskas, Vilnius, 2006, p. 200.

¹⁸ Dubonis A., Raštininkas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 574.

¹⁹ Petrauskas R., Pareigybės, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 460.

Trečioji mokslinės istoriografijos dalis priskirtina politinei istorijai. Politinė istorija aprėpia politiką, kultūrą, ekonomiką, akcentuodama procesus. Ji nagrinėja socialines bendruomenes, socialinius santykius, procesus, politines, ekonomines, kultūrinės, įvairias socialines prielaidas ir pasekmes. Būtent iš politinės istorijos tyrimų savo bakalauro darbe panaudojau knygą apie Lietuvos ekonominę, socialinę bei politinę padėtį nuo seniausių laikų iki 1795 metų²⁰. Daugiausia remtasi Zigmanto Kiaupos straipsniu apie LDK ir jos vykdytą užsienio politiką. Istorikas gana plačiai tiria, kokią politiką vykdė Abiejų Tautų Respublika. Nors, kaip jis pastebi, vienas politinis – valstybinis darinys turėjo vykdyti vieningą užsienio politiką po Liublino unijos (1569 m.), vis dėlto, abi šalys matė skirtingą kelią link užsienio politikos įgyvendinimo. Kiaupa tiria ir analizuoja, kokie buvo LDK santykiai su kaimyninėmis valstybėmis. Savo tyrime tikslingai panaudojau Kiaupos straipsnį apie LDK politinės istorijos bruožus nuo Zigmanto Vazos laikų. Kaip žinoma, Jeronimas Valavičius Zigmanto Vazos valdymo metais buvo Žemaitijos seniūnas ir gynė Žemaitiją nuo švedų puolimų. Todėl minėtą knygą panaudojau bendram suvokimui apie Lietuvos politinę, ekonominę bei socialinę padėtį XVII amžiuje. Apie Livonijos karą suvokti padėjo panaudotas Broniaus Dundulio tyrimas apie švedų įsiveržimą į Lietuvą²¹. Šioje knygoje nušviečiami Lietuvos karai su švedais, kur keliami svarbiausi Lietuvos – Lenkijos ir Švedijos santykių momentai, atskleidžiami abiejų kariaujančių pusių interesai, taip pat nesutarimai dėl žemių. Baltijos jūra buvo nuo seno svarbus susisiekimo ir prekybos kelias. Ir 1600 – 1629 metai tapo lemiami, kai prasidėjo ATR karas su Švedija dėl Livonijos. Šį Lietuvos istoriko tyrimą savo darbe panaudojau bendram suvokimui apie situaciją XVI a. pab. – XVII a. vid. LDK.

Kaip jau anksčiau minėta, Jeronimas Valavičius buvo Žemaitijos seniūnas. Todėl svarbu išsiaiškinti, kokia socialinė situacija buvo Žemaitijoje. Žemaitiją itin giliai nagrinėja Eugenijus Saviščevas. Yra žinoma jo knyga apie Žemaitijos savivaldą ir valdžios elitą²². Šioje knygoje nagrinėjamas Žemaitijos elitas, analizuojamos Žemaitijos elito raidos tendencijos. Taip pat tirama ir pačios Žemaitijos geopolitinė aplinka (Žemaitijos erdvė ir demografija, Žemaitijos ir Lietuvos ekonominiai pasauliai, Lietuvos dinastiniai ryšiai su Lietuva). Būtent šis išsamus tyrimas apie Žemaitijos savivaldą ir valdžios struktūrų raidą panaudotas bendram kontekstui suvokti Žemaitijos specifinį valdymą bei gyvavimą. Be to, šis tyrimas leidžia suvokti, kokia buvo seniūnų skyrimo (rinkimo) tvarka, jų padėtis kitų aukščiausiųjų valstybės pareigūnų hierarchijoje. Reikia

²⁰ Kiaupa Z., Kiaupienė J., *Lietuvos istorija iki 1795 metų*, Vilnius, 1998, p. 238 – 239.

²¹ Dundulis B., *Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą XVII – XVIII a.*, Vilnius, 1977, p. 7.

²² Saviščevas E., *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409 – 1566 metais*, Vilnius, 2010, p. 33 – 166.

pažymėti, kad Saviščevo darbe rasta ir mano darbui naudingos faktinės medžiagos apie Stanislovą Orvydą. Ragauskienės darbe apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškąją visuomenę²³ analizuojamas bajorijos vaidmuo XVI a. LDK gyvenime. Autorė daro išvadą, kad klientelinė sistema XV – XVII a. LDK buvo ramstis, reguliavęs to meto Lietuvos visuomenę. Istorikė pažymi, kad pagrindiniai patronai buvo LDK didikai, o jų klientams dažniausiai buvo puiki proga tokių ryšių pagrindu siekti karjeros aukštumų. Savo darbe panaudojau bendram suvokimui autorės atliktą, nors ir minimalų, bet aiškų klientelinių ryšių genezės tyrimą. Daug plačiau ir išsamiau klientelinius ryšius tiria lenkų istorikė Uršula Augustyniak. Ji straipsnyje²⁴ tiria, kokie buvo santykiai tarp tarpininko (didiko) ir tarnybininko. Istorikė remiasi konkrečiu pavyzdžiu – Kristupu II Radvila. Straipsnio autorė aiškina, kokios buvo didikų pareigos tarnybininkams – tai dažniausiai būdavo didikų valdų vidaus sistema, formalizuota algomis, nuomos raštais, taip pat tam tikros gyvenimo garantijos. Dažniausiai didikas turėdavo atlikti tarnybininkų ir klientų šeimų globos pareigas, o pastarieji didiką matydavo kaip savo testamentų garantą. Lenkų istorikės straipsnį savo tyrime naudoju ne kiek faktinei, o bendro suvokimo medžiagai rasti. Tai yra gana išsamus tyrimas apie klientelinių ryšių sistemą LDK. Kadangi Jeronimo Valavičiaus ir LDK etmono Mikalojaus Kristupo Radvilos ryšiai buvo klienteliniai, tai minėtas tyrimas padeda suvokti šių ryšių ypatybes.

Ketvirtoji mokslinės istoriografijos dalis skirta Bažnyčios istorijai. Gana plačiai savo tyrime naudoju Mečislovo Jučo knygą apie Lietuvos parapijas XV – XVIII a.²⁵ Čia autorius nagrinėja, kokie buvo pirmieji krikščionybės įtvirtinimo žingsniai. Jučas, tirdamas susikūrusias parapijas, išskiria svarbią bažnyčios ir jos išlaikymo grandį – fundatorius ir jų fundacijas. Tyrėjas neapsiriboja vien tik Vilniaus bažnyčiomis, jis analizuoja ir Žemaičių vyskupijos bažnyčias bei jų fundatorius. Šis tyrimas mano darbe naudingas kaip faktinė medžiaga, nes čia randama informacija apie Jeronimo Valavičiaus funduotas bažnyčias Žemaitijoje. Tai naudingas informacijos šaltinis, kuriame pateikiama, kuriais metais buvo funduota viena ar kita bažnyčia bei koks buvo fundacijos turinys (žemė, pinigai ar dešimtinė). Svarbi istoriografinė pozicija yra Ritos Reginos Trimonienės straipsnis²⁶, kuriame nagrinėjama mažai tyrinėto Šiaulių Šv. Petro ir

²³ Ragauskienė R., *XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškoji visuomenė*, Vilnius, 2010, p. 17 – 18.

²⁴ Augustyniak U., Globėjo pareigos tarnybininkams ir klientams, remiantis Kristupo II Radvilos (1585 – 1640) klientelės pavyzdžiu. Lūkesčiai ir tikrovė, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2002, t. 1, Vilnius, 2003, p. 49.

²⁵ Jučas M., *Lietuvos parapijos XV – XVIII a.*, Vilnius, 2007, p. 85 – 61.

²⁶ Trimonienė R. R. Petro Tarvainio „Linksmas pasveikinimas“ ir Šiaulių Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia, *Šiaulių katedra*, Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2009, p. 49 – 52.

Pauliaus bažnyčios statytojo kunigo Petro Tarvainio biografija, veikla ir reikšmingiausias jo kūrinys „Linksmas pasveikinimas“, skirtas Žemaičių vyskupui Jurgiui Tiškevičiui. Šio kūrinio vertimas į lietuvių kalbą su komentarais supažindina su nauju Šiaulių bažnyčios ir parapijos katalikų bendruomenės istorijos šaltiniu, atskleidžiančiu ne tik istorinių faktų, bet ir to meto dvasininkijos bei parapijiečių pasaulėžiūrą. Istorikė giliai tiria, kokios fundacijos formos buvo suteiktos Šiaulių bažnyčios statybai ir pan. Todėl šis Trimonienės straipsnis darbe naudojamas kaip faktinė medžiaga, kadangi jame yra nemažai informacijos apie Jeronimą Valavičių, jog jis Šiaulių ekonomiją gavo administruoti 1617 m. ir buvo įpareigotas pastatyti Užmūšio ir Žagarės bažnyčias. Sužinomi faktai ir apie Jeronimo Valavičiaus brolių Eustachijų. Trimonienė yra parašiusi dar vieną svarbų straipsnį²⁷ apie Bernardinų veiklą Lietuvoje XV – XVII a. pradžioje. Istorikė analizuoja ir tiria, kokios buvo pagrindinės sąlygos kurtis Bernardinams Lietuvoje ir plėsti ne tik religinę, bet ir kultūrinę veiklą. Trimonienė tiria, kokia buvo situacija tuo metu LDK, taip pat ji mini faktinę medžiagą apie Jeronimo ir jo brolio Eustachijaus Valavičių skirtą didžiulį indėlį Bernardinų vienuolijos fundacijoms. Ji išryškina faktą, kad būtent fundacijos buvo sugrįžimo iš protestantizmo į katalikybę žingsnis ir rūpestis tikinčiųjų sielovada. Tiesa, tam įtakos turėjo būtent Kontrreformacija. Šis straipsnis mano tyrime naudojamas bendram suvokimui apie religinių brolių (šiuo atveju – Bernardinų) svarbą ne tik religiniame, bet ir kultūriniame LDK gyvenime. Svarbus ir Paknio straipsnis apie Tytuvėnų Bernardinų bažnyčios ir vienuolyno istoriją²⁸. Kadangi Jeronimas Valavičius buvo brolio Andriaus Valavičiaus pradėtos fundacijos Tytuvėnų Bernardinų bažnyčiai ir vienuolynui tęsėjas, tai šis autoriaus darbas yra svarbus mano tyrime suvokti, kokia buvo bažnyčios ir vienuolyno istorija. Čia taip pat pateikiama ir faktinė medžiaga apie Andrių Valavičių, kuris, anot Paknio, vis dėlto, liko oficialusis Tytuvėnų ansamblio fundatorius. Tiriant Jeronimo Valavičiaus fundacijas gana svarbus yra vėlgi Jovaišos straipsnis apie Žemaičių vyskupijos parapijų bažnyčių pastatus²⁹. Autorius tiria XVII a. I pusės bažnyčių pastatus. Jis gana išsamiai aptaria Žemaitijos bažnyčių eksterjerus, pastatų planus, aplinką. Gana aiškiai nupasakojami bažnyčių interjerai, puošyba. Šis Jovaišos straipsnis mano tyrime panaudotas kaip faktinė medžiaga, nes jame autorius užsimena apie tai, jog Jeronimo

²⁷ Trimonienė R. R., Bernardinai Lietuvoje XV-XVII a. pradžioje: misijos ir ryšiai su valdančiuoju elitu, *Šviesa ir šešėliai Lietuvos evangelizacijos istorijoje. Žemaičių krikštui – 600 metų*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, p. 200.

²⁸ Paknys M., Bažnyčios ir vienuolyno istorija XVII – XIX a., *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004, p. 11.

²⁹ Jovaiša L., Žemaičių vyskupijos parapijų bažnyčių pastatai XVII a. I pusėje, *Menotyra*, 2006, Nr. 3, p. 2.

Valavičiaus indėlis į funduojamas bažnyčias nebuvo pamirštas ir pastarojo herbas buvo įamžintas Šiaulių bei Šeduvos bažnyčių zakristijų portaluose. Šiame darbe naudojamosi tikrai nemažu mokslinės istoriografijos kiekiu. Nors darbe naudojamosi ir mokslinė istoriografija, tačiau dažnai pavienių faktų randama ir enciklopedinėje literatūroje. Todėl mano tyrime panaudota ir keletas enciklopedinių darbų. Buvo remtasi žymaus baltarusių istoriko Anatolijaus Grickevičiaus enciklopediniu straipsniu³⁰. Autorius aiškina apie Valavičių giminės genealogiją, pateikdamas giminės narius nuo protėvio iki paskutinio palikuonio. Čia buvo rasta faktų, kurie padėjo atsekti Jeronimo Valavičiaus politinės karjeros etapus. Istorikas pateikia visų Valavičių giminės palikuonių užimtas pareigybes, turėtus palikuonius. Tiesa, tai yra pirmasis išsamesnis tyrimas, kuriuo aiškinama Valavičių giminės genealogija, kadangi iki Grickevičiaus tokio pobūdžio darbų apie šią giminę nebuvo atlikta. Dar vienas svarbus enciklopedinis darbas yra lenkų istorikų Henriko Lulevičiaus ir Andriaus Rachubos žinynas³¹, kuriame pateikiamos įvairiausių LDK valstybės pareigūnų laikytos pareigybės – dvaro paiždininkiai, pakancleriai, LDK raštininkai ir kt. Šis žinynas mano darbe naudojamas atsekti Jeronimo Valavičiaus politinės karjeros etapus, kartu sužinant faktų ir apie kitus Valavičių giminės palikuonis. Aleksandras Kosovskis³² yra parašęs straipsnį apie Adamą Goslavskį, tačiau jis nesiėmė teigti, kad Adamas Goslavskis ir Goslavskiai (Jeronimo Valavičiaus antroji žmona Elžbieta ar Andriaus Valavičiaus žmona Kotryna Goslavska) buvo giminės ar kilę iš tos pačios vienos giminės. Šis straipsnis mano tyrime panaudotas kaip faktinė medžiaga tiriant, ar Adamas Goslavskis buvo Goslavskių giminės protėvis. Tiriant Jeronimo Valavičiaus fundacijas ir donacijas bažnyčioms, darbe panaudotas ir Girniaus aiškinamasis straipsnis³³ apie donacijos terminą. Čia autorius gana trumpai paaiškina, kas yra donacija.

Šaltiniai. Kaip rašyta, apie Jeronimą Valavičių nėra atskirų mokslinių darbų. Jeronimo politinė karjera minimaliai tirta tik enciklopediniuose ar kraštotyriniuose darbuose, tačiau svarbiausia faktinė medžiaga visgi atrandama rašytiniuose istorijos šaltiniuose. Visų pirma, darbe naudotasi prieinamais publikuotais šaltiniais. Žinoma, daugiausia tai yra jau antriniai šaltiniai. Duomenų apie ankstyvosios Valavičių giminės palikuonių karjerą, valdas galima rasti publikuotoje Lietuvos

³⁰ Грыцкевіч А., Валовічы, *Вялікае княства літоўскае. Энцыклапедыя*, т. 1, Мінск, 2007, с. 383.

³¹ *Urządnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI – XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik, 1994, s. 157 – 250.

³² Kossowski A., Gosławski Adam, *Polski słownik biograficzny*, Wrocław – Kraków – Warszawa, 1959 – 1960, t. 8, s. 354 – 355.

³³ Girnius J., *Donacija, Lietuvių enciklopedija*, t. 5, South Boston, 1955, p. 113.

Metrikoje³⁴. Užrašymų knygoje fiksuojami Lietuvos didžiojo kunigaikščio sutikimai, patvirtinimai, raštai bajorui valdyti žemes, nuomos, žemės pertvarkymo ar perleidimo raštai. Mano tyrime naudojami ir Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai³⁵. Juose yra randama faktų, kaip Jeronimas Valavičius kilo karjeros laiptais, galima netiesiogiai aptikti ir kokias valdas laikė Jeronimas. Karaliaus sekretoriaus, poeto, Rusijos ir Livonijos karo dalyvio Jono Kunovskio (mirė 1654) veikale³⁶, aprašomas XVII a. pirmos pusės karas Livonijoje. Autorius pateikia savo asmeninę įvykių interpretaciją. 2007 m. išleistame Kunovskio veikale prieduose pateikti aneksijų raštai, kuriuose minimas Jeronimas Valavičius. Būtent iš šių raštų galima rasti nemažai informacijos apie Žemaitijos seniūną, siuntusį kelis raštus lauko etmonui Mikalojui Kristupui Radvilai dėl Žemaičių žemės gynimo nuo švedų. Faktų apie Jeronimo Valavičiaus fundacijas randama Žemaitijos vyskupijos bažnyčių vizitacijų rinkinių tiek pirmoje³⁷, tiek antroje³⁸ dalyse. Tai yra išsamūs šaltiniai, kuriuose pateikiami faktai, kokias daugiausia Žemaitijos bažnyčias Jeronimas fundavo. Čia aiškiai išdėstyti fundacijų turiniai. Pagal minėtus šaltinius atsekama, kad daugiausia Jeronimas dovanodavo nemažai valakų žemės viename ar kitame kaime, kur reikėjo statyti bažnyčias. Apie Jeronimo Valavičiaus fundacijas kituose LDK regionuose yra užsiminama XIX a. pab. – XX a. pr. lenkų istoriko Jono Kurčevskio darbe³⁹. Čia daugiausia kalbama apie Vilniaus vyskupystę. Autorius prieduose pateikė šaltinius, kuriais rėmėsi, rašydamas savo darbą. Juos panaudojau savo tyrime kaip faktinę medžiagą, kurioje kalbama apie Žemaitijos seniūną, atstacių Kobryno dekanate esančią bažnyčią. Antrasis Kurčevskio leidinys⁴⁰ sudarytas iš Vilniaus kapitulos aktų, kuriuose minima, jog Jeronimas Valavičius pastatė ir aprūpino Subatninkų bažnyčią. Šie faktai svarbūs tiriant Jeronimo Valavičiaus fundacijas ne tik Žemaitijos, bet ir kitų regionų bažnyčioms.

³⁴ *Lietuvos Metrika*, Užrašymų knygos.

³⁵ *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. Joniškis. Jurbarkas*, Sudaryt. A. Tyla, Vilnius, 1991, p. 149 – 155.

³⁶ Kunowski J., *Ekspedycja inflantska 1621 roku*, Białystok, 2007, s. 160.

³⁷ *Codex mednicensis seu Samogitiae dioecesis*, Collegit P. Jatulis, Pars I, Roma, 1984, p. 578 – 612.

³⁸ *Codex mednicensis seu Samogitiae dioecesis*, Collegit P. Jatulis, Pars II, Roma, 1989, p. 68 – 637.

³⁹ Kurczewski J., *Biskupstwo Wilenskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa djecezji Wileńskiej, oraz wykaz Kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno, 1912, s. 235,

http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=27183&from=&dirids=1&ver_id=&lp=2&QI=,

[prieiga per internetą, žiūrėta 2012 04 30].

⁴⁰ Kurczewski J., *Kościół zamkowy czyli katedra Wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju, Część III. Streszczenie aktów kapituły Wileńskiej*, Wilno, MCMXVI, s. 73, <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=26754&from=publication>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 04 30].

Kiekviename tyrime yra reikalingi ir būtini nepublikuoti šaltiniai. Todėl savo darbe naudojuosi archyviniais šaltiniais. Vienas pagrindinių ir gausiausių šaltinių yra Lietuvos valstybės istorijos archyve saugoma Lietuvos Metrika⁴¹. Tai yra originalūs šaltiniai, suteikiantys netiesioginę informaciją apie Žemaitijos seniūno Jeronimo Valavičiaus politinę karjerą, fundacijas ir donacijas bažnyčioms Žemaitijoje ir kituose LDK regionuose. Lietuvos Metriką sudaro didžiulis kiekis įvairiausių fundacinių, privileginių raštų. Savo tyrime naudojausi ir Kauno arkivyskupijos kurijos archyvo šaltiniais⁴². Tiesa, šio archyvo šaltiniai naudoti tie, kurie tiesiogiai susiję su Šiaulių ekonomija. Tai informatyvūs vizitaciniai raštai, kuriuose minima, kurias Šiaulių ekonomijos bažnyčias fundavo Jeronimas Valavičius. Rasta, kad Jeronimas fundavo Radviliškio, Nemakščių, Užvenčio ir kitas bažnyčias. Tyrime naudojamos ir Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje⁴³ saugomos Žemaičių žemės teismo aktų knygos. Jose yra gausybė įvairiausių raštų (žemės valdų įsigijimo, nuomos, vedybinių sutarčių, testamentų). Ne ką mažiau svarbūs mano darbe yra ir Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomi šaltiniai (privileginiai, fundaciniai raštai)⁴⁴, atskleidžiantys naujų faktų apie Jeronimo Valavičiaus politinę karjerą. Kartu pavyko rasti naujos informacijos apie Jeronimo brolių Andriaus ir Petro pasiektas karjeras. Reikia paminėti, kad darbe remtasi ir keliais šaltiniais iš Baltarusijos centrinio valstybės istorijos archyvo⁴⁵. Šio archyvo šaltinius suteikė mano darbo vadovė Trimonienė. Tai daugiausia vizitacijų raštai, kuriuose minima, kad Jeronimas Valavičius skyrė po kelis valakus žemės ir pinigų Šiaulių ekonomijos gyventojams vargšams išlaikyti. Beje, vizitaciniuose aktuose pateikiami nauji faktai apie Jeronimo laikytas valdas.

Tyrimo problema. LDK istorijoje svarbus vaidmuo atiteko didikams. Didikai – aukščiausias visuomenės sluoksnius. Būdami stambūs žemvaldžiai, jie atliko vadovaujamą vaidmenį ne tik visuomenėje, bet ir politiniame krašto gyvenime. Šio sluoksniu nariai būdavo skiriami į aukščiausias valstybės pareigas. Tokiu būdu pradėjo kilti ir „naujos“ giminės, tokios kaip Chodkevičiai, Radvilos, Pacai, Sapiegos. Ne išimtis buvo ir Valavičiai.

Istoriografijoje didikų giminės nėra plačiai tiriamos, išskyrus pačias didžiausias ir LDK politiniame bei kultūriniame gyvenime nusipelnusias gimines. Valavičių giminė kol kas susilaukė nedidelio istorikų dėmesio. Atliekant Jeronimo Valavičiaus biografijos tyrimą, galima susidaryti

⁴¹ Lietuvos valstybės istorijos archyvas, Lietuvos Metrika, f. 389.

⁴² Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas, b. 137, 138, 139.

⁴³ Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 7.

⁴⁴ Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 7.

⁴⁵ Baltarusijos centrinis valstybės istorijos archyvas, f. 694-4-1841 (suteikti R. R. Trimonienės).

vaizdą ir apie Valavičių giminę. Valavičiai kilę iš LDK vakarinės dalies – Gardino, XVI a. antroje pusėje iškilo tarp kitų žymiausių LDK didikų giminių.

Šiame darbe pasirinkta būtent Jeronimo Valavičiaus asmenybė (jis buvo penktas pagal rangą valstybėje – LDK raštininkas ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Zigmanto Vazos sekretorius, dvaro paiždininkis, didysis paiždininkis, Žemaičių seniūnas). Tyrime norima pasekti, kaip Jeronimas Valavičius pasiekė tokių politinių aukštumų? Kodėl jo politinės karjeros viršūnė pasiekta būtent Žemaitijoje? Taip pat su pastarąja tyrimo problema susijęs ir toks tirtinas klausimas – kokias valdas turėjo Jeronimas Valavičius? Šio klausimo tyrimas padėtų išsiaiškinti ir pačios Valavičių giminės kilmę.

Temos aktualumas ir naujumas. Istorinė biografistika nėra itin aktyviai tyrinėjama Lietuvoje. Vis dėlto, yra keli biografinio žanro darbai (minėtini Ragauskienės, Kirčienės ir kiti tyrimai)⁴⁶. Atrodytų, tema siaura – vieno istorinio asmens gyvenimas, kita vertus, ji yra plati – apima beveik visą XVI amžių, kuris buvo vienas intensyviausių valstybės raidos laikotarpių. Apie ankstesnius Valavičių giminės atstovus tyrimų nėra, daugiausiai tirtas yra Eustachijus Valavičius (LDK politinis veikėjas, vieno iš Lietuvos Statuto autorius). Dėl šios priežasties šiame darbe pasirinkta būtent Jeronimo Valavičiaus asmenybė. Ji istoriografijoje nėra tirta, o labai siaura ir be išvadų faktinė medžiaga pateikiama tik pavieniuose enciklopediniuose straipsniuose. Taip pat prie temos aktualumo ir naujumo prisideda ir šaltinių panaudojimas. Šiame darbe naudojami ne tik publikuoti šaltiniai, bet ir nauji bei nenagrinėti šaltiniai. Jais naudojantis iškeliami nauji ir niekur nenagrinėti klausimai bei atliekama jų interpretacija. Šis tyrimas prisideda prie sampratos apie istorinių asmenybių indėlį į Lietuvos kultūrą. Žinoma, Jeronimas Valavičius fundavo bažnyčias, kita vertus, jis nemažai nusipelnė ir LDK politiniame gyvenime. Todėl šios asmenybės tyrimas yra aktualus istorijos mokslui.

Chronologinės tyrimo ribos – XV a. – 1636 m., t.y., nuo Valavičių giminės pradžios iki Jeronimo Valavičiaus mirties. Darbe yra aptariamos giminės ištakos, bet labiausiai dėmesys kreipiamas į Jeronimo Valavičiaus politinės karjeros metus.

Tyrimo objektas – Jeronimas Valavičius.

Tyrimo tikslas – ištirti Jeronimo Valavičiaus politinę karjerą, socialinį statusą ir kas jį įtakojo.

---

⁴⁶ Ragauskienė R., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis*, Vilnius, 2002; Kirčienė G., *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV – XVI amžiuje*, Vilnius, 2008.

Tyrimo tikslui pasiekti, suformuoti šie **tyrimo uždaviniai**:

1. Ištirti Valavičių giminės ištakas.
2. Išanalizuoti Jeronimo Valavičiaus politinę karjerą.
3. Atskleisti Jeronimo Valavičiaus turėtas valdas bei rezidencijas.
4. Ištirti Jeronimo Valavičiaus vieną svarbiausių gyvenimo veiklų – fondacijas ir donacijas bažnyčioms.

Tyrimo metodai. Šiame tyrime naudojami keli tyrimo metodai – biografinis, istorinis deskriptyvinis dedukcinis ir geografinis metodai.

Pirmasis – biografinis metodas. Biografinis metodas yra viena iš sociologinės metodologijos krypčių, apimanti ne tik praktinius socialinio tyrimo metodus, bet ir tam tikras pamatines teorines sociologines pozicijas. Biografinis metodas apibūdinamas kaip asmeninio dokumento analizės metodu, kai problemos sprendimui surenkama ir apibendrinama informacija apie asmens dalyvavimą socialiniuose įvykiuose, nustatant sąsają su tais įvykiais⁴⁷. Sociologijos moksle biografinio metodo samprata žymi tam tikrų duomenų rinkimo ir analizės būdą, kuris nuo kitų skiriasi tuo, jog tiria ir įvertina „istorinius gyvenimiškus liudijimus“⁴⁸. Istorijos moksle biografinis metodas naudojamas išskirtinių, charizmatiškų asmenybių gyvenimo kelio analizei ir aprašymui. Čia dėmesys kreipiamas ne į tiriamo asmens konkrečius gyvenimo faktus, bet pasitelkiant asmenybę, aiškinama tam tikra mokslinė idėja, aprašoma istorinė tam tikro laikotarpio situacija, analizuojami visuomeniniai, politiniai, ekonominiai konkrečios epochos pokyčiai⁴⁹. Taigi biografinis metodas leidžia fiksuoti tam tikrą kaitą laike, ryšį su praeitimi. Antrasis metodas – istorinis deskriptyvinis dedukcinis metodas. Naudojant šį metodą, netiesioginiu būdu iš šaltinių išgaunama informacija. Pagrindiniai klausimai kas? kur? kada? išgaunami netiesiogiai. Trečiasis metodas – geografinis. Šio metodo esmė yra ta, kad duomenų išsidėstymas pavaizduojamas žemėlapiuose ar schemose. Be to, šis metodas praturtina darbą ne tik vizualiniu, bet ir metodikos bei faktologijos požiūriu.

Taigi biografinis metodas šiame darbe naudojamas Jeronimo Valavičiaus asmenybės aplinkai tirti. Naudojant šį metodą, sužinomi svarbiausi faktai apie epochą, ekonominius ir

⁴⁷ Kasatkina N., Biografinio metodo taikymo patirtis, *Filosofija. Sociologija*. 2005, Nr. 2, p. 35, http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/0502_08_Fil_033_039.pdf, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 01 10].

⁴⁸ Jakimavičiūtė I., Biografistikos samprata Lietuvos ir užsienio tyrėjų darbuose, *Knygotyra*, Nr. 51, 2008, p. 116, <http://archive.minfolit.lt/arch/14501/14800.pdf>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 01 10].

⁴⁹ Ten pat.

kultūrinius procesus. Istorinis deskriptyvinis dedukcinis metodas leidžia tirti Jeronimo Valavičiaus biografiją. Šiuo metodu aprašomi tiriamojo gyvenimo faktai bei svarbūs įvykiai. Geografiniu metodu vizualiai parodomas Valavičių giminės genealoginis medis, valdų išsidėstymas žemėlapiuose.

Darbo struktūra. Pirmoje darbo dalyje yra aptariama Valavičių giminė, kadangi Jeronimo Valavičiaus vaikystės ištakos glūdi nuo giminės susiformavimo ir pačios genealogijos. Antroje dalyje atskleidžiama Jeronimo politinė karjera. Čia išryškinama jo karjeros pradžia ir aukščiausia karjeros viršūnė – Žemaitijos seniūno pareigos. Šioje dalyje aiškinamasi, kaip Jeronimas Valavičius pasiekė tokią politinės karjeros viršūnę ir kodėl būtent Žemaitijoje. Trečioji darbo dalis skiriama Jeronimo, kartu ir visos Valavičių giminės turėtoms valdoms ir rezidencijoms atskleisti. Čia tiriama, kokias valdas turėjo ši giminė. Ketvirtoje dalyje atskleidžiama bene svarbiausia Jeronimo Valavičiaus gyvenimo veikla – bažnytinės fundacijos. Šiame skyriuje aiškinamasi, kokias bažnyčias daugiausia fundavo Jeronimas Valavičius. Darbe pateikiami santrauka ir priedų sąrašas:

- 1 priedas.** Chodkevičių giminės herbas „Koscieša“.
- 2 priedas.** Goslavskių giminės herbas „Okša“.
- 3 priedas.** Orvydų giminės herbas „Geiš“.
- 4 priedas.** Valavičių giminės genealoginis medis.
- 5 priedas.** Valavičių giminės herbas „Bogorija“.
- 6 priedas.** Valavičių giminės tėvoninių valdų žemėlapis.
- 7 priedas.** Jeronimo Valavičiaus valdovo suteiktų ir pirktinių valdų žemėlapis.

1. VALAVIČIŲ GIMINĖ

Valavičiai priskiriami įtakingoms LDK didikų giminėms. Jie iškilo XV – XVII a. pirmoje pusėje. Dauguma giminės atstovų priklausė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdančiajam elitui. Valavičių giminė užaugino ir Bažnyčios hierarchus, ir valstybės pareigūnus.

Baltarusių istoriko Grickevičiaus teigimu, pirmasis Valavičių giminės protėvis buvo Chodka Grinkavičius Valavičius⁵⁰. Tačiau yra žinoma, kad tas pats Chodka, pavarde Jurgaitis, buvo ir ankstyvosios Chodkevičių giminės protėvis. Galima daryti prielaidą, kad Valavičių giminės protėvis buvo Chodkevičių giminės palikuonis. Minėtasis Chodka buvo kilęs iš Gardino žemės. Istorikė Kirkienė teigia, jog Gardinas buvo ne šiaip „tikroji Lietuva“, o bene artimiausias etninėms Lietuvos žemėms rusėnų regionas, Vytauto laikytas net „tėvonija“⁵¹. Po Chodkos Jurgaičio sekė kitas palikuonis – Jonas Chodkevičius. Pagrindinis ryšys tarp Chodkos ir Jono buvo tai, kad jie naudojo tą patį herbą „Koscieša“ (Žr. 1 priedas)⁵². Vėliau giminės viršūnėje iškilo Aleksandras Chodkevičius. Jis buvo Jono Chodkevičiaus sūnus. 1549 – 1572 metai tapo tarsi antrosios Chodkevičių giminės kartos pakilimu. XVI a. šeštajame – aštuntajame dešimtmečiuose gimė nauja Chodkevičių karta – Jeronimas, Grigalius, Jurgis ir Jonas Jeronimaitis⁵³. Taigi matome, kad Chodkevičių giminė išsišakojo į dvi šakas. Būtent pirmoji ir ankstyvoji genealoginė šaka siejama su Valavičių giminės geneze. Nors nėra tikslių duomenų apie Valavičių giminės genealogiją, tačiau vis dėlto galima atrasti giminės šaknis.

Kaip jau anksčiau minėta, Valavičių giminės protėviu laikomas Chodka Grinkavičius Valavičius. Antrasis asmuo po Chodkos buvo Grinka Chodkevičius Valavičius⁵⁴. Matyti, kad pastarasis buvo Chodkos sūnus, gavęs tėvavardį. Jei Chodka Grinkavičius yra Chodkevičių palikuonis, galima teigti, kad Grinka Chodkevičius perėmė garsiosios Chodkevičių giminės pavardę. Grinka Chodkevičius Valavičius (gim. ? – 1503) užėmė nemažai svarbių pareigybių LDK valstybės institucijose: 1451 – 1459 m. jis buvo LDK išdininkas, 1488 – 1495 m. – Gardino

⁵⁰ Грыцкевіч А., Валовічы, *Вялікае княства літоўскае. Энцыклапедыя*, т. 1, Мінск, 2007, с. 383.

⁵¹ Kirkienė G., *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV – XVI amžiuje*, Vilnius, 2008, p. 71.

⁵² Ten pat, p. 66.

⁵³ Ten pat, p. 143.

⁵⁴ Грыцкевіч А., Валовічы, *Вялікае княства літоўскае. Энцыклапедыя*, т. 1, Мінск, 2007, с. 383.

seniūnas, 1503 m. – Pervalko (dab. Gardino sritis) vietininkas⁵⁵. Taigi antrasis Chodkevičių palikuonis pradėjo karjerą, kuria, kaip matysime vėliau, sekė ir kiti Valavičių giminės atstovai.

Po Grinkos Chodkevičiaus Valavičiaus genealoginį medį tęsia Bogdanas Grinkavičius Valavičius (gim. ? – 1539)⁵⁶. Reikia pasakyti, kad trūkstant ankstyvųjų šaltinių, yra sunku nusakyti, kada vienas ar kitas palikuonis gimė bei mirė. Vėlgi matome, kad Bogdanas Grinkavičius Valavičius buvo Grinkos Chodkevičiaus sūnus, perėmęs tėvavardį savo pavardei. Jis, kaip ir tėvas, įsiliejo į LDK valstybės gyvenimą. 1508 m. Bogdanas Grinkavičius Valavičius buvo Gardino vietininkas⁵⁷, iki 1539 m. – Aziorų, Krinkų ir Skidelios (dab. Gardino sritis) vietininkas⁵⁸. Jis turėjo tris brolius – Ivaną, Luką ir Rigorą Grinkavičius Valavičius. Iki 1536 m. Ivanas Grinkavičius Valavičius (gim. ? – 1547) buvo Trakų išdininkas⁵⁹, 1523 – 1542 m. – Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvariškis⁶⁰. Jo brolis Lukas (gim. ? - ?) iki 1539 m. buvo Gardino raktininkas⁶¹. Trečiasis Bogdano Grinkavičiaus Valavičiaus brolis Rigoras (gim. ? - 1586) 1558 – 1565 m. buvo dvaro maršalas, iki 1566 m. – Naugarduko kaštelionas, 1560 – 1584 m. – Slonimo seniūnas. Palyginus matyti, kad tėvas Grinka Chodkevičius Valavičius pasiekė daugiau laimėjimų karjeroje nei jo sūnūs. Valavičių giminė iš pradžių nebuvo tokia galinga, kokie buvo, pavyzdžiui, Chodkevičiai.

Trečioji Valavičių giminės karta kilusi iš Bogdano Grinkavičiaus Valavičiaus šakos. Pirmasis pastarojo sūnus buvo Rigoras Bogdanavičius Valavičius (gim. ? – 1577). 1558 – 1566 m. jis buvo Gardino seniūnas, iki 1571 m. ėjo Smolensko vaivados pareigas, 1558 – 1569 m. buvo Eišiškių, Kauno ir Varnių laikytoju⁶². Antrasis Bogdano sūnus buvo Eustachijus Bogdanavičius Valavičius (1520 – 1587). 1551 – 1566 m. jis buvo LDK raštininkas, 1553 – 1561 m. – dvaro maršalas, 1561 – 1566 m. – Lietuvos žemės paiždininkis, 1566 – 1579 m. – LDK didysis pakancleris, 1568 m. – LDK išdininkas, 1569 – 1579 m. jis buvo Trakų kaštelionas, 1579 – 1587 m. – Vilniaus kaštelionas, 1554 – 1556 m. – Mogiliovo seniūnas, 1567 – 1587 m. – Kobryno

⁵⁵ Грыцкевіч А., Валовічы, *Вялікае княства літоўскае. Энцыклапедыя*, т. 1, Мінск, 2007, с. 383.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ *Lietuvos Metrika* (toliau – *LM*), Užrašymų knyga 8, Sudaryt. A. Baliulis, R. Firkovičius, Vilnius, 1995, Nr. 320, p. 260.

⁵⁸ *LM*, Užrašymų knyga 20, Sudaryt. R. Ragauskienė, D. Antanavičius, Vilnius, 2009, Nr. 176, p. 248.

⁵⁹ *LM*, Užrašymų knyga 25, Sudaryt. D. Antanavičius, A. Baliulis, Vilnius, 1998, Nr. 140, p. 201.

⁶⁰ *LM*, Užrašymų knyga 14, Sudaryt. L. Karalius, D. Antanavičius, Vilnius, 2008, Nr. 101 (98), p. 119.

⁶¹ *LM*, Užrašymų knyga 19, Sudaryt. D. Vilimas, Vilnius, 2009, Nr. 255 (254), p. 254.

⁶² Грыцкевіч А., Валовічы, *Вялікае княства літоўскае. Энцыклапедыя*, т. 1, Мінск, 2007, с. 383.

seniūnas⁶³. Matyti, kad šis Bogdano sūnus pasiekė didžiules karjeros aukštumas. Eustachijus turėjo dukrą Reginą Valavičiūtę (gim. ? - ?)⁶⁴. Trečiasis Bogdano sūnus buvo Grigas Bogdanavičius Valavičius (gim. ? – 1577), kuris 1567 – 1568 m. buvo LDK medžioklis, nuo 1572 m. – Smolensko vaivada.

Ketvirtoji nagrinėjama Valavičių genealogijos karta kilusi iš Rigoro Bogdanavičiaus Valavičiaus. Jo pirmasis ir aukštą karjeros viršūnę pasiekęs sūnus buvo Jeronimas Rigoravičius Valavičius (1573 – 1636). 1589 – 1618 m. Jeronimas buvo LDK raštininkas ir didžiojo kunigaikščio sekretorius, nuo 1600 m. – dvaro paiždininkis ir Pajūrio tijūnas, 1605 – didysis paiždininkis, 1618 m. – LDK pakancleris, Žemaičių seniūnas, Gandingos ir Užvenčio tijūnas, Šiaulių, Kobryno, Upytės ir Rūdninkų laikytojas⁶⁵. Pirmasis Jeronimo brolis buvo Eustachijus Rigoravičius Valavičius (gim. ? – 1630), taip pat užėmęs svarbias LDK valdžios pareigybes – 1605 – 1615 m. jis buvo LDK raštininkas, 1615 – 1618 m. LDK vicekancleris⁶⁶. Tačiau geriausiai Eustachijus žinomas kaip Vilniaus vyskupas, kuriuo tapo 1616 m. Antrasis Jeronimo Valavičiaus brolis buvo Andrius Rigoravičius Valavičius (1570 – 1614). 1595 – 1609 m. jis buvo Žemaitijos paseniūnis, nuo 1603 m. – Mažųjų Dirvėnų tijūnas, 1611 m. – Žemaitijos žemės teismo teisėjas ir Telšių bei Platelių laikytojas⁶⁷. Trečiasis Jeronimo brolis buvo Petras Rigoravičius Valavičius (gim. ? – 1624). Nuo 1589 m. jis buvo LDK taurininkas, 1619 m. – Trakų vėliavininkas, Semiliškių laikytojas⁶⁸. Svarbu paminėti, kad broliai Jeronimas ir Andrius buvo susigiminiavę su Goslavskių giminės moterimis. Goslavskiai buvo sena lenkų šlėktos giminė, kilusi iš Benbelno, Krokuvos vaivadijos ir naudojo „Okša“ (Žr. 2 priedas) herbą⁶⁹. Įdomu tai, kad galbūt šios lenkų šlėktos giminės pirmtakas buvo Adamas Goslavskis⁷⁰. Antai, Niesieckis rašė, kad Adamas Goslavskis buvo Goslavskių giminės pirmtakas⁷¹. Tačiau naujausių tyrimų autoriai nesiima taip kategoriškai teigti, nes nėra tikslių duomenų. Kaip anksčiau minėta Jeronimas ir Andrius buvo

⁶³ Грыцкевіч А., Валовічы, *Вялікае княства літоўскае. Энцыклапедыя*, т. 1, Мінск, 2007, с. 383.

⁶⁴ Žemaičių žemės teismo aktų knygos (toliau – ŽŽТАК), *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – VUB RS), ŽPK, 1628 – 1629, l. 77.

⁶⁵ ŽЖТАК, 1624, VUB RS, f. 7, 65/14639, nr. 283, l. 579.

⁶⁶ Грыцкевіч А., Валовічы, *Вялікае княства літоўскае. Энцыклапедыя*, т. 1, Мінск, 2007, с. 383.

⁶⁷ *Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – MAB RS), f. 7, 60/14634, nr. 72, l. 114.

⁶⁸ ŽЖТАК, 1619, VUB RS, f. 7, 65/14639, nr. 252, l. 472.

⁶⁹ Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 4, Lipsk, 1839, s. 229,

<http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=161&dirids=1>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 01].

⁷⁰ Kossowski A., Gosławski Adam, *Polski słownik biograficzny*, Wrocław – Kraków – Warszawa, 1959 – 1960, t. 8, s. 354 – 355.

⁷¹ Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 4, Lipsk, 1839, s. 229,

<http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=161&dirids=1>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 05].

susigiminiavę su Goslavskomis. Andrius Valavičius buvo susituokęs su Kotryna Goslavska, Jeronimas buvo vedęs Elžbietą Goslavską. Greičiausiai abi Goslavskos buvo arba seserys, arba giminaitės. Pirmasis Elžbietos Goslavskos vyras buvo Motiejus Vaina, LDK paiždininkis, o už Jeronimo Valavičiaus ji ištekėjo 1613 m.⁷². Tiesa, tiek asmenys, tiek datos tikslintos. Bonieckis, nurodydamas tokią informaciją, greičiausiai sumaišė Motiejų su Gabrieliu Vaina, nes pastarasis buvo pakancleriu nuo 1589 m. ir mirė 1615 m. (arba neteisingai nurodė pareigybes, nes Motiejus neužėmė tokių aukštų pareigybių ir mirė 1607 m.)⁷³. Vertėtų pažymėti, kad Elžbieta Goslavska buvo pirmoji Jeronimo Valavičiaus žmona. Yra žinoma, kad Jeronimas buvo susituokęs su dar dvejomis žmonomis. Jau 1617 m. didžiojo kunigaikščio Zigmanto Vazos privileginiame rašte, skirtame Jonui Dentalotai, minima Jeronimo Valavičiaus antroji žmona Regina Orvydaite⁷⁴. Orvydai buvo sena Žemaitijos bajorų giminė, naudojusi herbą „Geiš“ (Žr. 3 priedas)⁷⁵. 1620 m. Jeronimas jau buvo vedęs Teklę⁷⁶. Deja, apie trečiąją Jeronimo Valavičiaus žmoną duomenų nėra. Matome, kad Valavičiai buvo susigiminiavę su Goslavskių, Orvydų giminėmis. Tiesa, nėra žinoma, iš kokios giminės buvo trečioji Jeronimo žmona. Taigi nors sunku tiksliai atsekti Valavičių giminės protėvius, tačiau galima sudaryti, nors ir nekonkretų (trūksta žinių apie gimimo ir mirties datas, vedybinius santykius), bet pirminį genealoginį medį (Žr. 4 priedas, p. 53, 54).

Valavičiai žinomi kaip bajorų giminė su „Bogorija“ herbu (Žr. 5 priedas). Rimšos teigimu, herbas buvo paveldimas skiriamasis ženklas, sudarytas pagal heraldikos taisykles ir įteisintas įstatymu ar kitu teisiniu aktu⁷⁷. Herbai atsirado XII a., kaip riterių skiriamieji ženklai, o vėliau juos pradėjo naudoti ir kilmingųjų luomas. Herbo turėjimas buvo kilmingumo simbolis. Herbai buvo trijų rūšių – lietuviški, lenkiškieji herbai ir atsineštiniai herbai iš kitų Europos kraštų. Lenkų tyrinėtojas Niesieckis rašė, kad lietuviai perėmė Lenkijos herbus pagal jų heraldines taisykles, neretai vėliau juos koreguodami. Herbų pavadinimai, anot tyrinėtojo, buvo paplitę nuo Lenkijos

⁷² Boniecki A., *Herbarz polski*, t. 6, Warszawa, 1903, s. 326,

<http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=141&dirids=1>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 05].

⁷³ *Urządnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI – XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik, 1994, s. 249.

⁷⁴ 1617 m. rugsėjo 6 d. privilegija Jonui Dentalotai, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 389, Lietuvos Metrika (toliau – LM), kn. 92, l. 242 – 242v.

⁷⁵ Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 7, Lipsk, 1841, s. 132,

<http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/publication?id=166&from=&dirids=1&tab=1&lp=1&QI=0BF05AC6D4CA782DE4ABC34195B0AD11-3>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 05].

⁷⁶ 1620 m. kovo 20 d. Jeronimo Valavičiaus raštas, LVIA, f. 389, LM, kn. 96, l. 209.

⁷⁷ Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, Vilnius, 2004, p. 14.

iki Maskvos ir nuo Dunojaus iki Pskovo⁷⁸. Taigi tiek Lenkijos, tiek Lietuvos herbai buvo prestižo reikalas, rodęs to meto bajorų giminį vardą bei jų kilmę. Herbų vardai buvo neretai patroniminės kilmės: reiškė asmens vardą, pavardę arba pravardę⁷⁹. Taigi herbas buvo itin reikalinga giminės atributika, pabrėžianti vardą.

Minėta, kad Valavičiai naudojo „Bogorija“ herbą. 1413 m. po Horodlės unijos Lietuvos bajorų giminės masiškai priėmė lenkų šlėktų herbus. Juos priėmė, anot Rimšos, net 50 kilmingų šeimų⁸⁰. Tačiau kada ir kaip Valavičiai buvo priimti į „Bogorija“ herbo šeimą sunku pasakyti. Niesieckis mini, kad Valavičių giminė yra kilusi iš Jurgio Visigino, kurio sūnui Stanislovui Visiginui po Horodlės akto 1413 m. buvo suteiktas herbas „Bogorija“⁸¹. Tyrinėtojas Niesieckis greičiausiai suklydo dėl datos, nes 1413 m. tik buvo prasidėjęs lenkiškų herbų priėmimas. Be to, kaip jau anksčiau minėta, pagal naujausius tyrimus Valavičius reikėtų kildinti iš ankstyvosios Chodkevičių giminės (tai patvirtina ir Valavičių nuolat turimos pareigybės Gardine, ir čia laikomos žemės valdos). Reikėtų prisiminti, kad Chodkevičiai turėjo „Kosciešos“ herbą. Herbo „Bogorija“ skydo figūra buvo panaši į geležinę strėlę, išmeigtą į kairę pusę įstriža linija. Lietuvos kilmingieji labiausiai ir mėgo stilizuotos strėlės motyvą, kuri, kaip manoma, simbolizavo to meto visuomenės, daugiausia laiko praleidavusios karo lauke, požiūrį. Herbas „Bogorija“ atsirado sujungus tris herbus - „Polota“, „Pogonia“ ir „Pocisk“. Šiuos herbus turėjo tokie lenkų didikai kaip Plečkovskiai, Bialokurovičiai⁸².

Analizuodami Valavičių giminės protėvius, susiduriama ir su moteriškosios linijos atsekimo problema. Kita vertus, nenuostabu, juk moterų gimimo ir mirties metrikos pradėtos fiksuoti labai vėlai. Valavičių giminė buvo priskirtina prie ankstyvosios Chodkevičių giminės šakų. Valavičiai naudojo herbą „Bogorija“. Tačiau kada ir kaip ši giminė buvo priimta į minėto herbo šeimą, yra sunku pasakyti. Herbo naudojimo, paplitimo istorijai reikia jau atskirų tyrimų.

⁷⁸ Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 1, Lipsk, 1839 – 1846, s. 551, <http://archive.org/stream/herbarzpolskika00bobrgoog#page/n589/mode/2up>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 05].

⁷⁹ Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, Vilnius, 2004, p. 123.

⁸⁰ Ten pat, p. 116.

⁸¹ Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 9, Lipsk, 1842, s. 414, <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=166&from=publication>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 05].

⁸² Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 1, Lipsk, 1839 – 1846, s. 570, <http://archive.org/stream/herbarzpolskika00bobrgoog#page/n589/mode/2up>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 05].

2. JERONIMO VALAVIČIAUS POLITINĖ KARJERA

Jeronimo Valavičiaus politinė karjera, suprantama, turėjo būti glaudžiai susijusi su Valavičių giminės ekonominių ir politinių galių augimu. Beje, centrine figūra LDK tapo naujasis Lietuvos – Lenkijos valstybės valdovas Zigmantas Vaza. Dėka šių dviejų aplinkybių Jeronimas padarė stulbinamą karjerą. Ji prasidėjo nuo LDK raštininko ir didžiojo kunigaikščio sekretoriaus (1589 – 1618 m.) pareigų. Nuo 1600 m. jis buvo dvaro paiždininkis, didysis paiždininkis ir Pajūrio tijūnas. 1618 m. jis tapo LDK pakancleriu. Galiausiai, tais pačiais metais, Jeronimas pakilo karjeros laiptais ir tapo Žemaitijos seniūnu. Jeronimo Valavičiaus pasiektą politinę karjerą galima suskirstyti į du etapus: pirmasis – iki Žemaičių seniūno, antrasis – Žemaičių seniūno karjera. Reikia pažymėti, kad Jeronimo politinė karjera yra minimaliai tirta mokslinėje literatūroje. Čia bandysiu papildyti duomenis naujais šaltiniais, patikslinti kai kuriuos faktus.

XVI a. pabaigoje Abiejų Tautų Respublikoje situacija buvo itin nerami. Prasidėjo karas (1558 – 1583) dėl Livonijos žemių. Iki 1586 m. Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu buvo Steponas Batoras. Livonijos karui jau einant į pabaigą, Lietuva – Lenkija diplomatinėmis priemonėmis tikėjosi sukurti sąjungą su Švedija ir įsigalėti rytiniame Baltijos pajūryje. Todėl mirus Steponui Batorui, 1587 m. seimas ATR valdovu išrinko jau anksčiau savo kandidatūrą kėlusį Švedijos karaliaus Jono III Vazos ir Kotrynos Jogailaitės sūnų Zigmantą⁸³. Jis soste išbuvo iki 1632 m. Zigmanto Vazos raštininkas buvo Jeronimas Valavičius.

Raštininko pareigybė atsirado jau susiformavus Lietuvos valstybei, po Mindaugo krikšto bei karūnavimosi. Kaip teigia Dubonis, spėjama, kad ankstyvaisiais susikūrusios valstybės metais karaliui kaip raštininkai patarnaudavo Lietuvos karalystėje įsikūrę katalikų dvasininkai⁸⁴. Nenuostabu, juk tuo laikotarpiu raštingiausi ir labiausiai išsimokslinę buvo dvasininkai. Žinoma, tuo metu tokios didžiulės valstybinės raštinės dar nebuvo. Ji fiksuojama tik nuo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto valdymo laikų, kai šalyje prasidėjo politiniai, socialiniai bei kultūriniai procesai. Tuomet prireikė didžiulio kiekio raštininkų. Raštininkai ir karaliaus sekretoriai buvo valdovo pareigūnai. Raštininkai išsiskyrė savo išsilavinimu, vykdė įvairialypę veiklą (dokumentų

⁸³ Kiaupa Z., Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė Abiejų Tautų Respublikoje 1569 – 1795 metais, *Lietuvos istorija iki 1795 metų*, Sudaryt. Z. Kiaupa, J. Kiaupienė, Vilnius, 2000, p. 238.

⁸⁴ Dubonis A., Raštininkas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 574.

parengimas, pasiuntinybės ir pan.)⁸⁵. Jeronimas Valavičius, kaip LDK raštininkas ir didžiojo kunigaikščio sekretorius, minimas 1590 m. balandžio 25 d. jo surašytame rašte, kuriuo ATR valdovas Zigmantas Vaza instruktuoja Respublikos pasiuntinius – Palenkės vaivada Stanislovą Radziminskį, LDK vicekanclerį Gabrielį Vainą ir LDK raštininką Motiejų Vainą, siunčiamus pas Maskvos didįjį kunigaikštį Fedorą Ivanovičių⁸⁶. Tiek centro, tiek vietos pareigūnai buvo skiriami iki gyvos galvos arba iki paaukštinimo. Jeronimas Valavičius, kaip LDK raštininkas, minimas 1618 m. privileginiame rašte, kuriuo: „*Mikalojus Paramovskis, karaliaus dvariškis, Vilniaus arklininkas, leidžiant karaliaus skirta privilegija, perleido Ariogalos tijūnystę ponui Mikalojui Chamcui*“⁸⁷. Kaip minėta, nuo 1618 m. Jeronimas jau buvo Žemaitijos seniūnu. Tačiau nereikėtų pamiršti dar vieno svarbaus fakto. Pasak Dubonio, raštininkų karjera visiškai priklausė nuo valdovo, kanclerio ar kito įtakingo globėjo, t.y. klientūrinių ryšių⁸⁸. Kita vertus, negalime pamiršti ir giminystės ryšių. Petrausko teigimu, gyvavo paprotys perduoti savo pareigybes vaikams. Jis mini Chodkevičių giminės atvejį, kai Grigalius Chodkevičius bandė perduoti savo Gardino ir Mogiliovo seniūnijas sūnums Aleksandriui ir Andriejui, tačiau nespėjo to padaryti⁸⁹. Tiriant Jeronimo Valavičiaus tėvo Rigoro Bogdanavičiaus Valavičiaus pasiektą karjerą, matome, kad jis buvo Gardino seniūnas (1558 – 1566), Smolensko vaivada (iki 1571). Tiesa, tai jau buvo vietinės (teritorinės) pareigybės. Antai, Jeronimo dėdė Eustachijus Bogdanavičius Valavičius 1551 – 1566 m. buvo LDK raštininkas. Nėra žinių, kad Eustachijus turėjo sūnų. Todėl labiausiai tikėtina, kad Jeronimas Valavičius LDK raštininku tapo dėka savo dėdės pasiektos politinės karjeros.

Valdovo dvaro (centrinės) pareigybės buvo prestižinės. Svarbiausios iš jų buvo dvaro išdininkas bei dvaro maršalka⁹⁰. Reikia pastebėti, kad tokios pareigybės didikams buvo tik karjeros pradžia. Kita vertus, tai buvo puikus kelias siekti aukštesnės karjeros viršūnės. Šiuo atveju Jeronimas Valavičius karjerą pradėjo daug anksčiau. Nuo 1600 m. Jeronimas buvo dvaro paždininkis ir Pajūrio tijūnas. Dvaro paždininkis vadovavo karaliaus dvarams, buvo vyriausias karališkųjų ekonomijų laikytojas. Tiriant tijūno pareigybę, reikia pastebėti, kad tijūno institutas

⁸⁵ Petrauskas R., Pareigybės, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 454.

⁸⁶ *LM*, Užrašymų knyga 593, Sudaryt. A. Baliulis, Vilnius, 2009, Nr. 63, p. 111.

⁸⁷ ŽŪTAK, 1618, *VUB RS*, f. 7, 63/14637, l. 308.

⁸⁸ Dubonis A., Raštininkas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 582.

⁸⁹ Petrauskas R., Pareigybės, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 460.

⁹⁰ Ten pat, p. 462.

Žemaitijoje skyrėsi nuo Lietuvos tijūno. Anot Saviščevo, Žemaitijoje tijūnas nebuvo valdovo vietininkas valsčiuje⁹¹. Tijūno funkcija buvo administruoti valstiečių bendruomenę, kuri turėjo mokėti duoklę didžiajam kunigaikščiui. Vadinasi, tijūno pareigos nebuvo susijusios su didžiojo kunigaikščio žemėvalda. Beje, tijūnai galėdavo tik periodiškai „įvažiuoti į valsčius“. Todėl patogiausia tijūnais buvo skirti bajorus, kurie turėjo tame valsčiuje rezidenciją ar valdų, o neturintys tame regione žemėvaldos, kreipdavosi į valdovą ar seniūną, kad suteiktų tuščių žemių valdomame valsčiuje. Taigi nors skirti pareigūnus teisę turėjo tik didysis kunigaikštis, kaip matome, vis dėlto, jis buvo ne vienintelis asmuo, sprendęs tijūnų skyrimo problemas. Nagrinėjant Jeronimo Valavičiaus dvaro paiždininkio ir Pajūrio tijūno pareigybių gavimą, galima teigti, kad šias pareigybes jis gavo arba valdovo skyrimo teise, arba pagal giminystės ryšius. Abi versijos yra realios. Tačiau nėra tikslių duomenų, ar Jeronimas Valavičius tokias pareigybes užėmė paskirtas valdovo.

Vėliau Jeronimas Valavičius išsitarnavo iki didžiojo paiždininkio pareigybės. Didžiuoju paiždininkiu jis tapo 1605 m.⁹². LDK iždininko pareigybė priklausė centrinei valdžiai. LDK iždininkas tvarkė LDK iždo, į kurį įėjo valdovo dvarai, raktai, karčemos, mokesčius, muitus, įvairiausias įplaukas. Paiždininkis pavadavo didįjį iždininką ir atliko pastarojo nustatytas funkcijas. Jeronimo Valavičiaus didžiojo paiždininkio pareigybės gavimą galima paaiškinti vėlgi dvejomis versijomis – valdovo paskyrimo teise ir giminystės ryšiais. Žinoma, kad nuo 1598 iki 1604 m. didysis paiždininkis buvo Andrius Zaviša⁹³. Ir jau nuo 1605 m. didžiuoju paiždininkiu yra fiksuojamas Jeronimas Valavičius. Kaip minėta, valdovo gautas pasitikėjimas galėjo lemti tolesnę didiko karjerą. Tačiau labiausiai tikėtina, kad Jeronimas šią pareigybę gavo pagal giminystės ryšius. Antai, tas pats Jeronimo dėdė Eustachijus Bagdonavičius Valavičius 1568 m. buvo LDK iždininkas. Tiesa, nėra privileginių ar kitų raštų, patvirtintų valdovo Zigmanto Vazos, kuriais Jeronimas gavo šias pareigybes.

1618 metai buvo aukščiausios Jeronimo Valavičiaus politinės karjeros viršūnės laikotarpis. Visų pirma, tais metais jis tapo LDK pakancleriu. Hierarchiniu požiūriu pakanclerio pareigybė buvo žemiau nei kancleris. Anot Petrausko, svarbiausiu po valdovo asmeniu šalyje tapo kancleris,

⁹¹ Saviščevas E., *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409 – 1566 metais*, Vilnius, 2010, p. 110.

⁹² *Urządnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI – XVIII wieku*. Spisy, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik, 1994, s. 249.

⁹³ Ten pat, s. 157.

nuo 1459 m. kartu būdavęs ir Vilniaus vaivada⁹⁴. Kanclerio kompetencija buvo gana didelė, nes jis rengė įvairiausio pobūdžio dokumentus, antspauduodavo didžiuoju antspaudu. Be to, kancleris galėjo įtakoti pagrindinius valdžios institucijų sprendimus. Nuo 1566 m. buvo įvesta pakanclerio pareigybė⁹⁵. Pakancleris buvo atsakingas už paruoštų ir didžiuoju antspaudu antspauduotų raštų tvarkymą bei antspaudavimą mažuoju antspaudu, kurio vertė prilygo didžiajam. Taigi, pakanclerio pareigybė buvo įvesta 1566 m., ir pirmasis didikas, gavęs naujai įvestą pakanclerio pareigybę, buvo Valavičių giminės atstovas. Jeronimo dėdė Eustachijus Bagdonavičius Valavičius 1566 m. tapo LDK didžiuoju pakancleriu. Tiriant kaip Jeronimas Valavičius tapo LDK pakancleriu, manau reikėtų sekti vėl giminystės ryšiais. Antai, jo brolis Eustachijus Valavičius 1615 – 1618 m. buvo LDK vicekancleris, o Jeronimas LDK pakancleriu tapo 1618 m. Vadinasi, Jeronimas šią pareigybę gavo tada, kai vietą atlaisvino jo brolis Eustachijus.

Matyti, kad Jeronimas Valavičius kilo karjeros laiptais. Žinoma, tam įtakos turėjo valdovo gautas pasitikėjimas. Įvairiuose fundacijų, privilegijų raštuose Jeronimas Valavičius įvardijamas kaip Šiaulių, Kobryno, Upytės ir Rūdninkų laikytojas⁹⁶. Žemių laikytojo pareigybės buvo jau nebe centrinės, bet vietinės valdžios atspindys. Rūpintis savo valdžios tinkamu garantavimu pats valdovas negalėjo. Todėl jam reikėjo patikimų asmenų, kurie tinkamai prižiūrėtų valdovo interesus vietos valdžioje. Kadangi Jeronimas Valavičius pelnė didžiulį valdovo Zigmanto Vazos pasitikėjimą ir užėmė gana aukštas centrinės valdžios pareigynes, tai labiausiai tikėtina, kad šias pareigynes jis gavo iš valdovo. Kalbant apie visos Valavičių giminės žemėvaldą, jos nuolat turimos pareigybės ir laikytos žemės valdos buvo Gardine. Taigi versija, kad minėtas Žemaitijos žemes administruoti Jeronimas Valavičius paveldėjo per giminystės ryšius, būtų netikslinga. Žinoma, trūksta šaltinių, kuriuose būtų užfiksuota, jog tas žemes gavo iš valdovo. Tačiau ši versija yra labiausiai tikėtina. Vietos pareigūnų kompetencijoje buvo didžiojo kunigaikščio dvarų administravimas, teismo funkcijų vykdymas, taikos saugojimas. Jie buvo valdovo atstovai ir turėjo rūpintis jo interesais⁹⁷.

Aukščiausią karjeros viršūnę Jeronimas Valavičius pasiekė 1618 m., tapęs Žemaitijos seniūnu. Tiesa, data vis dėlto nėra aiški ir tiksli. Mokslinėje literatūroje Jeronimas kaip seniūnas

⁹⁴ Petrauskas R., Pareigybės, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 456.

⁹⁵ Ten pat.

⁹⁶ *Baltarusijos centrinis valstybės istorijos archyvas*, f. 694-4-1841, l. 130.

⁹⁷ Petrauskas R., *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius, 2003, p. 157.

minimas tik 1619 m.⁹⁸. Tačiau 1618 m. lapkričio 8 d. privileginiame rašte, siųstame Jeronimui Valavičiui, pastarasis minimas kaip Žemaitijos seniūnas ir LDK pakancleris⁹⁹. Labiausiai tikėtina, kad Žemaitijos seniūnu Jeronimas Valavičius tapo 1618 m., nes 1616 – 1618 m. Žemaitijos seniūno pareigybės vieta buvo laisva. Be to, tais pačiais metais jis laikė Žemaitijos, Upytės, Šiaulių, Kobryno, Rūdinkų, valsčius, kuriuos administravo. Tačiau kyla klausimas, kaip Jeronimas Valavičius tapo Žemaitijos seniūnu, jei beveik visi Valavičių giminės atstovai pareigybes užėmė Gardine?

Saviščevo teigimu, Žemaičių seniūnas buvęs penktas valstybės administracijos pareigūnas iš karto po Vilniaus ir Trakų vaivadų bei kaštelionų. Tačiau jis pastebi, kad čia svarbi ne tiek „penktoji“ pozicija, kiek jos realus santykis su keturiomis virš jos esančiomis¹⁰⁰. Būtent Vilniaus ir Trakų vaivados bei kaštelionai pasidalindavo svarbiausias LDK pareigas, o Žemaičių seniūno pareigos buvo tarsi papildomas postas. Žemaičių seniūnas buvo renkamas. Vadinasi, pretendentas į Žemaitijos seniūno vietą turėjo turėti jį rinkusiųjų (žemaičių) pasitikėjimą. Pasak Petrausko, seniūnų personalijų problema yra įdomi, nes čia tikėtinas ryšys su tėvonių geografiniu išsidėstymu¹⁰¹. Tačiau, kaip minėta, Valavičių žemės telkėsi Gardine. Todėl Jeronimas paveldėti šios pareigybės negalėjo. Taigi reikėtų pažvelgti galbūt į moteriškąją liniją ir būtent Jeronimo Valavičiaus žmonas. Pirmoji Jeronimo žmona buvo Elžbieta Goslavska, kilusi iš lenkų šlėktos giminės. Tačiau antroji Jeronimo žmona Regina Orvydaitė galėjo turėti įtakos savo vyrui Jeronimui tampant seniūnu. Beje, Stanislovas Orvydas, iki 1532 m. pradžios buvęs Telšių ir Užvenčio tijūnu, tapo Žemaičių seniūnu¹⁰². Žinoma, jam pavyko jas užimti netikėtai mirus Stanislovui Stanislovaičiui (Kęsgailai). Tiesa, Stanislovas Orvydas seniūnu išbuvo tik iki tų pačių metų pabaigos. Niesieckis teigė, jog Stanislovas Orvydas buvo iš senos Žemaitijos bajorų giminės¹⁰³. Regina Orvydaitė ir Stanislovas Orvydas greičiausiai buvo giminaičiai. Tačiau kategoriškai teigti negalima, nes naujausių tyrimų apie šią giminę nėra. Kita vertus, jei laikytume,

⁹⁸ *Urządniczy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI – XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik, 1994, s. 250.

⁹⁹ 1618 m. lapkričio 8 d. privileginis raštas Žemaitijos seniūnui, LDK pakancleriui Jeronimui Valavičiui, *LVIIA*, f. 389, LM, kn. 95, l. 144.

¹⁰⁰ Saviščevas E., *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitai 1409 – 1566 metais*, Vilnius, 2010, p. 33.

¹⁰¹ Petrauskas R., *Pareigybės, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 458.

¹⁰² Saviščevas E., *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitai 1409 – 1566 metais*, Vilnius, 2010, p. 166.

¹⁰³ Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 7, Lipsk, 1841, s. 132,

<http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=164&from=publication>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 20].

kad Regina Orvydaitė buvo Stanislovo Orvydo giminaitė ar net dukra, tai galėtų paaiškinti, kaip Jeronimas Valavičius, vedęs Žemaitijos didikų giminės palikuonę, tapo seniūnu. Žinoma, tokiai versijai nėra šaltinių tai patvirtinti. Kitas būdas Jeronimui tapti Žemaitijos seniūnu buvo brolio Andriaus Valavičiaus karjera Žemaitijoje. Antai 1595 – 1609 m. jis buvo Žemaitijos paseniūnis, 1611 m. – Žemaitijos žemės teismo teisėjas¹⁰⁴. Paseniūnis buvo tarsi seniūno pavaduotojas, vykdamas pastarojo funkcijas, ir valdė vieną ar du seniūnui pavaldžius Žemaitijos valsčius. Paseniūnio žinioje buvo seniūno raštinė, kurioje laikytos teismų knygos. Taigi galima teigti, kad Jeronimui į Žemaitijos seniūno pareigas buvo tarsi tiesus kelias ir per brolio padarytą karjerą Žemaitijoje. Be to, reikia prisiminti, kad nuo 1616 m. iki 1618 m. Žemaičių seniūno vieta buvo laisva. Peržvelgus ryšį su tėvonijų išsidėstymu bei vedybiniais santykiais, labiausiai tikėtina, kad Jeronimas Valavičius Žemaičių seniūnu tapo savo antrosios žmonos Reginos Orvydaitės bei brolio karjeros dėka.

Žemaitijos seniūno, kaip ir kitų pareigybių, gavimui įtakos galbūt galėjo turėti ir klienteliniai santykiai. Vakarų Europoje patrono ir kliento ryšys pagrindu tapo XV – XVII a. viduryje. LDK klienteliniais ryšiams rasti palankios sąlygos buvo tik nuo XVI a.¹⁰⁵. Pagrindiniai LDK patronai buvo didikai. LDK klienteliniai santykiai dažniausiai būdavo ilgalaikiai, pagrįsti materialinės ir nematerialinės gerovės užsitikrinimu. Ragauskienė teigia, kad klientelinė sistema didikams garantavo tvirtą socioekonominę padėtį, leido išsilaikyti valdančiajame elite¹⁰⁶. Valavičiai nebuvo tokia galinga giminė, kaip Radvilos. Todėl pastarieji tapo Valavičių giminės patronais. Antai, Jeronimo Valavičiaus dėdė Eustachijus Bagdonavičius Valavičius buvo LDK kanclerio Mikalojaus Radvilos Rudojo klientas¹⁰⁷, ir vis kilo karjeros laiptais: 1569 – 1579 m. jis buvo Trakų kaštelionas, 1579 – 1587 m. – Vilniaus kaštelionas. Minėta, kad būtent šios pareigybės buvo vienos svarbiausių LDK užimamų pareigybių. Taigi klienteliniai ryšiai su Radvilomis pastebimi jau nuo Jeronimo dėdės laikų. Klienteliniai ryšiai matyti ir Jeronimo Valavičiaus politinėje karjeroje. Jeronimas buvo Kristupo II Radvilos klientas. Tiesa, nėra žinoma, ar Kristupas II Radvila galėjo daryti įtaką Jeronimo Valavičiaus, kaip Žemaitijos seniūno, būsimai karjerai. Kita vertus, tarp jų vyko bendradarbiavimas ir tarpininkavimas.

¹⁰⁴ 1611 m. kovo 26 d. privileginis raštas, *MAB RS*, f. 7, 60/14634, nr. 72, l. 114.

¹⁰⁵ Ragauskienė R., *XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškoji visuomenė*, Vilnius, 2010, p. 17.

¹⁰⁶ Ten pat, p. 18.

¹⁰⁷ Ragauskienė R., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis*, Vilnius, 2002, p. 158.

Jeronimas Valavičius, būdamas Žemaitijos seniūnu nuveikė tikrai nemažai. Svarbiausia buvo tai, kad jis organizavo Žemaitijos gynimą nuo švedų. Lenkų istorikės Augustyniak teigimu, klientų atžvilgiu globėjas (patronas) garantavo gynybą nuo oficialios teisėsaugos, nuo svetimųjų kariuomenės plėšikavimo¹⁰⁸. Kristupas II Radvila 1615 – 1635 m. buvo lauko etmonas, vadovavęs samdomai kariuomenei. Prasidėjus karams Livonijoje, Lenkijos – Lietuvos valstybei teko susidurti su vis agresyvesnę užsienio politiką propaguojančia Švedija net du kartus: 1600 – 1629 ir 1655 – 1660 m.¹⁰⁹. Kadangi susirėmimai vyko pietinėje Livonijos dalyje ir Lietuvos šiaurėje, Žemaitija taip pat buvo kovų centre. Antai, 1621 m. spalio 20 d. Žemaitijos seniūnas, Jeronimas Valavičius nusiuntė raštą lauko etmonui Kristupui II Radvilai, kuriuo prašė saugoti Sidabrės žemę nuo švedų antpuolio¹¹⁰. Tų pačių metų spalio 31 d. Žemaitijos seniūnas nusiuntė raštą lauko etmonui, kuriuo dėkojo Kristupui II Radvilai už švedų atsitraukimą iš Joniškio¹¹¹. Matyti, kad tarp Jeronimo Valavičiaus ir Kristupo II Radvilos vyko intensyvus susirašinėjimas, ginant Žemaitiją nuo švedų.

Jeronimas Valavičius, būdamas Žemaitijos seniūnu, rūpinosi ir prižiūrėjo savo turėtas valdas. Antai, 1625 m. kovo 7 d. raštu Jeronimas Valavičius su Ponų tarybos žinia suteikė 10 tuščių valakų Žemaitijos žemėse, Pajūrio tijūnystėje Vaitiekui Viešartui už karinę tarnybą Maskvoje ir Livonijoje iki gyvos galvos¹¹². Jeronimas buvo ne tik Žemaitijos seniūnas, bet ir Pajūrio, Gandingos ir Užvenčio tijūnas, Šiaulių ekonomijos (Joniškis, Šiauliai ir kt.) laikytojas. 1620 m. gruodžio 30 d. Zigmanto Vazos rašte minima: „*Kadangi saiko mokestį dar prieš Magdeburgo teisės įvedimą Joniškio mieste, kol miestas įgudo valdytis pagal įprastinę Magdeburgo teisės tvarką, savo žinioje turėjo Joniškio dvaras <...>, dauggalio Jeronimo Valavičiaus nutarimu saiko mokestis buvo perleistas to miesto piliečių kompetencijai ir atiduotas jiems naudotis*“¹¹³. Matyti, kad Jeronimas rūpinosi savo turėtomis valdomis ir prižiūrėjo jose tvarką. Tai įrodo 1618 m. birželio 20 d. Tytuvėnuose rašytas Jeronimo Valavičiaus raštas, skirtas Šiaulių ekonomijos maisto sandėlio raštininkui Jeronimui Ukolskiui. Jame Žemaitijos seniūnas per Šiaulių ekonomijos revizorius skyrė 20 kapų grašių kasmet vargšams aprenkti, taip pat Šiaulių

¹⁰⁸ Augustyniak U., Globėjo pareigos tarnybininkams ir klientams, remiantis Kristupo II Radvilos (1585 – 1640) klientelės pavyzdžiu. Lūkesčiai ir tikrovė, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2002, t. 1, Vilnius, 2003, p. 50.

¹⁰⁹ Dundulis B., *Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą XVII – XVIII a.*, Vilnius, 1977, p. 7.

¹¹⁰ Kunowski J., *Ekspedycja inflantska 1621 roku*, Białystok, 2007, s. 157.

¹¹¹ Ten pat, p. 160.

¹¹² 1625 m. kovo 7 d. žemių suteikimo raštas, LVIA, f. 389, LM, kn. 100, l. 328o6.

¹¹³ *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. Joniškis, Jurbarkas*, Sudaryt. A. Tyla, Vilnius, 1991, p. 149.

bažnyčios vargonininkui skyrė tuščią valaką ir 2 margus, 4 rykštes sklypui, o dar kitus 4 – daržui. Rašte pažymima, kad už šiuos žemių dovanojimus prievolių nereikės atlikti¹¹⁴. Galima pastebėti, kad Jeronimas Valavičius rūpinosi Šiaulių ekonomijos gyventojais, ypač vargšais. Kita vertus, nebuvo pamirštas ir naujosios Šiaulių bažnyčios vargonininkas. Čia galima aptikti Jeronimo fundacijų ir donacijų užuomazgas, apie kurias bus kalbama kitame skyriuje.

Jeronimas, kaip Žemaitijos seniūnas, dažnai atlikdavo ir tarpininkavimo funkciją. Antai, 1618 m. kovo 18 d. rašte Jeronimas minimas kaip tarpininkas: „*Jurgeltas Povilui Šzedinskiui, tarpininkaujant Jeronimui Valavičiui, nes anas daug metų tarnavo išde, skiriama 100 auksinų*“¹¹⁵. Dar vienas Jeronimo, kaip tarpininko, atvejis fiksuojamas tų pačių metų kovo 19 d. rašte, kuriuo tarpininkaujant Jeronimui Valavičiui, Teodorui Soltanui, Rečicos pastalininkui, skyrė Mažolovo palivarką Rečicos paviete už tarnybą (leno teise)¹¹⁶.

Jeronimas Valavičius pasiekė politinės karjeros aukštumas. Pirmiausia, kaip ir daugelis to meto didikų sūnų, jis karjerą pradėjo nuo LDK raštininko ir didžiojo kunigaikščio sekretoriaus. Neretai dauguma sekretorių pelnydavo karaliaus palankumą bei pasitikėjimą, ir tai leido siekti tolimesnės karjeros. Vis dėlto, neliko pamiršti ir giminystės ryšiai, kurių dėka, Jeronimas Valavičius siekė tolimesnės politinės karjeros. Kitas Jeronimo politinės karjeros etapas buvo dvaro pažiudininkio pareigybė. Jos dėka jis pakilo iki didžiojo pažiudininkio. 1618 metai buvo svarbiausi Jeronimo Valavičiaus politinės karjeros metai. Iš pradžių jis tapo LDK pakancleriu. Kaip manoma, šią pareigybę jis perėmė Jeronimo broliui Eustachijui užleidus vietą. Ir tik nuo 1618 m. vidurio Jeronimas tapo Žemaitijos seniūnu. Tiesa, iki šiol mokslinėje historiografijoje buvo priimta laikyti, kad Jeronimas Žemaitijos seniūnu tapo 1619 m. Vis dėlto, atlikus išsamesnį tyrimą, paaiškėjo, kad jis Žemaitijos seniūnu tapo jau 1618 m. Jeronimas, būdamas Žemaitijos seniūnu karjeroje pasiekė tikrai nemažai, nes Livonijos karo metu stengėsi apginti Žemaitiją nuo švedų antpuolių. Taip pat teko rūpintis ir turėtomis valdomis.

¹¹⁴ 1618 m. birželio 20 d. Jeronimo Valavičiaus raštas, *Baltarusijos centrinis valstybės istorijos archyvas*, f. 694-4-1841, l. 130.

¹¹⁵ 1618 m. kovo 18 d. privileginis raštas, *LVIA*, f. 389, LM, kn. 95, l. 55 – 55v.

¹¹⁶ 1618 m. kovo 19 d. privileginis raštas, *LVIA*, f. 389, LM, kn. 95, l. 55v – 56.

3. VALDOS IR REZIDENCIJOS

Tiriant Jeronimo Valavičiaus biografiją, yra svarbu nustatyti, kokias valdas jis valdė, kur jos buvo paplitusios bei kokiais būdais jas įgijo. Žinoma, tam reikia peržvelgti ir pačios Valavičių giminės žemėvaldos plėtrą. Deja, trūkstant ankstyvųjų šaltinių, visos giminės valdų atskleisti kol kas nėra įmanoma. Kita vertus, pabandyti lokalizuoti vietas, kuriose daugiausia buvo valdų, ypač tėvoninių, galima per giminės atstovų užimtas pareigybes.

Reikia pažymėti, kad tam tikras kiekis žemės buvo gaunamas trimis būdais: paveldėjimu (tėvoninės žemės), valdovo suteikimu ir išsipirkimu. Žinoma, negalima pamiršti ir žmonos atsinešto kraičio, kurį sudarydavo kilnojamas ir nekilnojamas turtas. Tačiau Jeronimo Valavičiaus atveju negalima nieko tiksliai pasakyti, kokio dydžio kraičius turėjo visos trys Jeronimo žmonos, nes nėra rasta vedybinių sutarčių ar testamentų. Todėl labiausiai orientuojamasi į minėtus tris valdų gavimo būdus.

Pasak Petrausko, su tėvoninėmis žemėmis siejosi ištisa įvaizdžių, draudimų, išsipareigojimų sistema, konservuojanti žemėtvarkos santykius. Šią sistemą sudarė giminaičių pritarimo, o taip pat atpirkimo, pirmaeilio pirkimo teisės¹¹⁷. Jeronimas Valavičius nebuvo vienintelis Rigoro Bogdanavičiaus Valavičiaus sūnus. Pastarasis turėjo dar tris sūnus. Kartu Jeronimas buvo ne vienintelis ir turto paveldėtojas. Be to, į tėvonines valdas lygias teises turėjo visi sūnūs. Rigoras Valavičius buvo Gardino seniūnas, Smolensko vaivada. Beje, peržvelgus visą Valavičių giminės genealoginį medį matome, kad dauguma giminės atstovų pareigybių ir laikytų valdų buvo Gardine.

Valdovas buvo aukščiausias žemės savininkas. Jis turėjo teisę skirti tam tikrų dydžių žemes. Dar 1508 m. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis suteikė Bogdanui Grinkavičiui Valavičiui 4 dykras: Baranovičius, Hancavičius, Mikaševičus, Kalinkavičius¹¹⁸. Reikia pasakyti, kad valdovas turėjo teisę ir pertvarkyti didikų turėtas valdas. 1536 m. valdovas Žygimantas I savo raštu Ivanui Grinkavičiui Valavičiui amžinai patvirtino atidalytus 4 valakus nuo brolio Luko Grinkavičiaus Valavičiaus¹¹⁹. Matyti, kad valdovo suteiktų valdų, ankstesniems Valavičių giminės atstovams daugiausia buvo Gardino pavieta. Nenuostabu,

¹¹⁷ Petrauskas R., *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius, 2003, p. 121.

¹¹⁸ LM, Užrašymų knyga 8, Sudaryt. A. Baliulis, R. Firkovičius, Vilnius, 1995, Nr. 320, p. 260.

¹¹⁹ LM, Užrašymų knyga 25, Sudaryt. D. Antanavičius, A. Baliulis, Vilnius, 1998, Nr. 140, p. 201.

juk beveik visi giminės antros kartos atstovai užėmė pareigybes Gardine. Tačiau nėra rasta testamentų, kuriais būtų suteiktos tėvonišės žemės vėlesniems giminės palikuoniams.

Kaip anksčiau minėta, valdovo gautas pasitikėjimas galėjo lemti didiko, buvusio šalia didžiojo kunigaikščio, karjerą. Ne išimtis buvo Jeronimas Valavičius. Jis jau nuo 1600 m. buvo dvaro paiždininkis ir Pajūrio tijūnas¹²⁰, prieš tai 1598 m. politinę karjerą pradėjęs nuo LDK raštininko ir didžiojo kunigaikščio sekretoriaus. Taigi valdovas Zigmantas Vaza šiam savo aplinkos didikui suteikė valdų Pajūryje. Be to, nuo 1618 m. Jeronimas Valavičius minimas kaip Gandingos ir Užvenčio tijūnas, Šiaulių ekonomijos laikytojas¹²¹. Vadinasi, valdovas Zigmantas Vaza jam suteikė šias valdas. Reikia pasakyti, kad valdovas turėjo teisę kontroliuoti, varžyti ar plėsti didikų teises disponuoti žeme. Antai, 1633 m. spalio 10 d. Žemaitijos seniūnas Jeronimas Valavičius su didžiojo kunigaikščio leidimu perdavė valdyti Jonui Slavočinskiui Kražių tijūnijoje esančius kaimus – Medininkus, Giržadus, Pašilę, Kasčiukus¹²². Matyti, kad anksčiau šie kaimai valdovo Zigmanto Vazos buvo skirti Jeronimui Valavičiui. Galima teigti, kad Jeronimas, būdamas LDK žemių laikytoju, turėjo didelį valdovo pasitikėjimą, todėl dalinai laisvai disponavo jam skirtomis valdomis. Štai 1616 m. birželio 10 d. raštu Jeronimas Valavičius, būdamas Pajūrio tijūnu, suteikė Pajūryje esantį Upynos kaimą, su 60 tuščių valakų ūkiu Gotardui Kisingui¹²³. Beje, žemes gaunančiajam Gotardui buvo suteikti 3 valakai žemės, kur turėjo pastatyti kaimo užeigą. 1619 m. balandžio 8 d. privileginiu raštu Jeronimas užleido Pajūrio tijūniją Krišpinui Kirštenšteiniui ir jo žmonai Onai Šemetaitei iki gyvos galvos¹²⁴. Svarbu paminėti, kad šiuo raštu Krišpinas ir jo žmona Ona gavo ir Vainuto miestelį su dvaru, taip pat ir Žvingių miestelį. Reikia pasakyti, kad žemių valdytojas dažniausiai žemes suteikdavo karinėje tarnyboje nusipelnusiems asmenims. Antai, 1623 m. kovo 7 d. raštu Jeronimas Valavičius suteikė nemažai valakų žemės iki gyvos galvos Pajūrio tijūnijoje Vaitiekui Vieštartui ir jo žmonai Kristinai Michailėvičiūtei Vieštartienei už karinę tarnybą po pono Jeronimo Valavičiaus vėliava¹²⁵. Vaitiekui ir jo žmonai buvo suteikti beveik 4 valakai Biržų lauko kaime ir 4 tušti valakai Pėpliškės kaime. Beje, anksčiau minėtam Krišpinui Kirštenšteiniui Jeronimas Valavičius suteikė žemių taip pat už karinę tarnybą,

¹²⁰ *Urządnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI – XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik, 1994, s. 250.

¹²¹ 1618 m. birželio 20 d. Jeronimo Valavičiaus raštas, *Baltarusijos centrinis valstybės istorijos archyvas*, f. 694-4-1841, l. 130.

¹²² 1633 m. spalio 10 d. patvirtinimo raštas, *LVIA*, f. 389, LM, kn. 110, l. 214.

¹²³ 1616 m. birželio 10 d. privilegija, *LVIA*, f. 389, LM, kn. 92, l. 225.

¹²⁴ 1619 m. balandžio 8 d. privilegija, *LVIA*, f. 389, LM, kn. 96, l. 60o6.

¹²⁵ 1625 m. kovo 7 d. žemių suteikimo raštas, *LVIA*, f. 389, LM, kn. 100, l. 328o6.

kovoiant su švedais. Galime pastebėti, kad daugiausia Jeronimas Valavičius žemių suteikdavo už karinę tarnybą ir iki galvos. Ne išimtis buvo ir Ašmenos pataurininkis Samuelis Osinskis, kuriam 1636 m. vasario 19 d. raštu Jeronimas Valavičius suteikė 2 valakus Karklėnų tijūnijoje iki gyvos galvos¹²⁶. Taip pat Jeronimas, būdamas Šiaulių ekonomijos laikytoju, 1624 m. pastatė medinę bažnyčią Klovainiuose (dab. Pakruojo rajonas). Galime pastebėti, kad Jeronimui Valavičiui valdovo suteiktos valdos daugiausia koncentravosi Žemaitijoje. Nenuostabu, juk nuo 1600 m. Jeronimas buvo Pajūrio tijūnas, o nuo 1618 m. – Gandingos ir Užvenčio tijūnas, Šiaulių ekonomijos, Kobryno laikytojas bei Žemaitijos seniūnas. Beje, galime įžvelgti, kad visi minėtieji asmenys, kuriems buvo suteiktos valdos, buvo Jeronimo Valavičiaus klientai, dalyvavę Žemaitijos gynime nuo švedų. Tačiau reikia pastebėti, kad valdovas suteikė Jeronimui valdų ne tik Žemaitijoje, bet ir kitose LDK vietovėse. Antai, 1618 m. balandžio 19 d. fundaciniame rašte minima, kad valdovo suteiktose ir valdomose žemėse Jeronimas Valavičius funduoja Vabalninke (dab. Biržų rajone) statomą bažnyčią¹²⁷.

Trečiasis būdas gauti valdas, jas išsiperkant, nebuvo itin dažnas reiškinys. Kita vertus, tai buvo taip pat svarbus valdų gavimo būdas. Reikia pažymėti, kad pirktas žemes savininkas galėjo valdyti nevaržomai¹²⁸. Deja, nėra raštų, kurie atskleistų, kokias valdas pirko Jeronimas Valavičius. Kita vertus, galima pabandyti atsekti kelis raštus, kuriais Žemaitijos seniūnas valdė žemes nevaržomai. Tai, kad Jeronimas nevaržomai valdė žemes fiksuojama 1623 m. kovo 7 d. rašte, kuriame minima: „*Jeronimas Valavičius, Žemaitijos seniūnas, Upytės, Šiaulių laikytojas <...>, paprašius LDK įždininkui Kristupui Angelui, suteikė 6 valakus Šiaulių žemėje ir tiek pat, 6 valakus, Upytės žemėje*“¹²⁹. Tiesa, Šiaulių ekonomija Jeronimui buvo suteikta valdovo privilegija¹³⁰, o dėl Upytės žemės skyrimo nėra žinoma. 1620 m. Jeronimas Valavičius kartu su žmona Tekle Valavičiene išsipirko iš Marijos Rutabryn Tytuvėnų dvarą, už kurį sumokėjo 3000 lenkiškų zlotų¹³¹. Galima teigti, kad Jeronimas Valavičius turėjo išsipirkęs valdas Upytės paviete. Antai, 1632 m. jis suteikė Upytės paviete esančius Rameikėnų ir Paberžėlių kaimus Vendo kaštelionui Gotardui Jonui Tyzenhauzui ir jo žmonai iki gyvos galvos¹³². Matyti, kad minėtus

¹²⁶ 1636 m. vasario 19 d. patvirtinimo raštas, LVIA, f. 389, LM, kn. 110, l. 168.

¹²⁷ 1618 m. balandžio 19 d. fundacinis raštas Vabalninko bažnyčiai, LVIA, f. 389, LM, kn. 95, l. 10v.

¹²⁸ Dubonis A., *Žemėvalda, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 791.

¹²⁹ 1623 m. kovo 7 d. patvirtinimo raštas, LVIA, f. 389, LM, kn. 100, l. 57o6.

¹³⁰ 1618 m. balandžio 2 d. Zigmanto Vazos raštas, LVIA, f. 389, LM, kn. 93, l. 355 – 355v.

¹³¹ 1620 m. kovo 20 d. Jeronimo Valavičiaus raštas, LVIA, f. 389, LM, kn. 96, l. 209.

¹³² 1632 m. sausio 12 d. patvirtinimo raštas, LVIA, f. 389, LM, kn. 104, l. 179.

kaimus Jeronimas Tyzenhauzui suteikė iki gyvos galvos. Be to, tai buvo paties Jeronimo rašytas raštas, kuris nebuvo tvirtinamas valdovo pritarimu. Tikėtina, kad šie kaimai galėjo būti Jeronimo pirktinės valdos.

Matyti, kad ištirti, kokias tėvonines valdas turėjo Jeronimas Valavičius yra sunku. Tyrimą apsunkina tai, kad nėra testamentų, kurie padėtų atsekti turėtas valdas ir rezidencijas. Kita vertus, galima teigti, kad visos Valavičių giminės valdos daugiausia telkėsi apie Gardiną. Jeronimas Valavičius daugiausia valdų turėjo Žemaitijoje, kurios buvo suteiktos valdovo. Nenuostabu, Jeronimas jau nuo 1618 m. buvo Žemaitijos seniūnas ir LDK žemių laikytojas. Mažiausiai žinių yra apie Jeronimo Valavičiaus išsipirktas valdas. Tačiau vis dėlto, žinoma, kad Jeronimas su savo trečiąja žmona Tekle už 3000 lenkiškų zlotų išsipirko Tytuvėnų dvarą. Vėlgi galime pastebėti, kad pirktinės valdos taip pat buvo Žemaitijoje. Kita vertus, nors nėra tikslių duomenų apie Valavičių turėtas valdas ir rezidencijas, vis dėlto, galima susidaryti bendrą vaizdą, kur jos daugiausia koncentravosi. Iš Valavičių giminės tėvonių valdų išsidėstymo žemėlapyje (Žr. 6 priedas) matyti, kad beveik visos Valavičių giminės tėvoninės žemės koncentravosi apie Gardiną. Jeronimui valdovo suteiktos valdos daugiausia telkėsi Žemaitijoje (Žr. 7 priedas). Pirktinės žemės buvo taip pat Žemaitijoje – Šiaulių ekonomijoje ir Upytės paviete.

4. JERONIMO VALAVIČIAUS FUNDACIJOS IR DONACIJOS BAŽNYČIOMS ŽEMAITIJOJE

Žemaitijos seniūnas Jeronimas Valavičius buvo uolus katalikas. Kaip ir dera uoliam katalikui, jis rėmė Bažnyčią. Jis fundavo nemažai Lietuvos bažnyčių, iš kurių daugiausia buvo Žemaitijoje.

Fundacija (lot. fundus, i - žemės plotas; fundare – padėti pagrindą, steigti) – tai dovanojimas žemės, iš kurios gaunamos realios pajamos sudarydavo sąlygas dvasininkui reziduoti ir pragyventi prie bažnyčios¹³³. Su fundacijos terminu yra glaudžiai susijusi ir donacijos sąvoka. Donacija (lot.) reiškia kurios nors įstaigos (šiuo atveju Bažnyčios) kuriuo nors turtu apdovanojimą¹³⁴. Vertingiausias ir naudingiausias Bažnyčiai apdovanojimas buvo žemės užrašymas. Pagrindinis fundacijų pagrindas buvo moralinės nuostatos, iš kurių svarbiausias buvo religingumas. Funduoti bažnyčią buvo galima dviem būdais: pirmasis – atiduoti Bažnyčiai savo nuosavas valdas, o antrasis – statyti bažnyčias ir jas funduoti valdovo žemėse žemių valdytojų iniciatyva. Žemaitijos seniūnas Jeronimas Valavičius stengėsi išplėsti Žemaičių vyskupijos parapijų tinklą, tačiau tai padaryti jis galėjo tik su valdovo pritarimu. Anot Paknio, visais atvejais oficialiu fundatoriumi likdavo valdovai, nors ne jie, o žemių valdytojas įdėjo daugiausia pastangų, kad bažnyčios būtų įrengtos ir joms suteiktos fundacijos¹³⁵.

Daugumai fundatorių įtaką darė Katalikiškosios reformos skatinama parapiinio tinklo plėtra ir tikėjimo propagavimas¹³⁶. Katalikiškoji reforma, dar vadinama Kontrreformacija, darė didžiulę įtaką būsimiems fundatoriams. Tačiau Katalikiškosios reformos atsiradimą paskatino, visų pirma, Vakarų Europoje, vėliau ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje vykusi Reformacija. Reformacijos metu Bažnyčios skelbiamoje universalumo doktrinoje kilo poreikis individualizuoti tikėjimą, ieškoti kitokio žmogaus ir Dievo santykio¹³⁷. To pasekoje ėmė plisti protestantiškas tikėjimas. Katalikų bažnyčia menko, kartu išryškėjo ir jos krizės ženklai – menka dvasininkijos drausmė ir nepakankamas sielovados jausmas. Nuo XVI a. pirmosios pusės Žemaitijoje taip pat aktyviai reikšėsi Reformacija. Tą įrodo statistikos duomenys. Iki XVI a. pabaigos Žemaitijoje

¹³³Paknys M., *Mecenatystės reiškiny XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003, p. 40.

¹³⁴Girnius J., *Donacija, Lietuvių enciklopedija*, t. 5, South Boston, 1955, p. 113.

¹³⁵Paknys M., *Mecenatystės reiškiny XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003, p. 41.

¹³⁶Ten pat, p. 36.

¹³⁷Lukšaitė I., *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje. XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999, p. 16.

užfiksuota daugiau kaip 70 bažnyčių, iš kurių 17 evangelikų¹³⁸. Valavičiai (bent dalis jų) taip pat buvo perėję į protestantizmą¹³⁹. Kaip Reformacijos atsakas buvo anksčiau minėta Katalikiškoji reforma. Pastaroji – Katalikų bažnyčios atsinaujinimo ir kovos su protestantizmu procesas. Kaip teigia Jovaiša, Katalikiškoji reforma vyko siekiant atnaujinti Viduramžių Bažnyčią, buvo akcentuojamas rūpestis sielovada, dvasininkų drausme, ypatingas dėmesys Šv. Raštui¹⁴⁰. Ja buvo siekiama užkirsti kelią plintančiam protestantizmui. Kaip žinoma, Katalikiškoji reforma buvo sėkmingai įgyvendinta. Todėl jau XVI a. antrojoje pusėje vis dažniau didikai remdavo ir funduodavo vienuolynus, bažnyčias.

Paprastai grįžus iš protestantizmo, kaip atgaila, buvo funduojamos bažnyčios, vienuolynai. Pastebima ir fundatorių motyvų kaita: viduramžiais fundacijas Bažnyčiai labiausiai skatino Dievo garbinimo plėtimas ir rūpestis savo (šeimos, artimųjų) sielos išganymu, o Katalikiškosios reformos metu steigėjams parūpo ir visų parapijiečių išganymas, laidojant tinkamą jų aprūpinimą sakramentais ir Dievo žodžiu¹⁴¹. Taigi matoma, kad anksčiau buvo rūpinimasi daugiau savimi ir savo artimaisiais, o po sugrįžimo į katalikybę, norint atgauti parapijiečių pasitikėjimą, vėl buvo sugrįžta prie fundacijų.

Žemaitijos seniūnas Jeronimas Valavičius, kaip ir jo broliai, žinomas kaip uolus fundatorius. Jis daugiausia fundavo Žemaitijos bažnyčių. Antai Andrius Valavičius, 1609 m. įsigijęs iki tol evangelikams priklausiusius Tytuvėnus, jau 1614 m. gegužės 1 d. surašė bernardinų vienuoliams skirtą aktą apie ketinimą funduoti savo valdose vienuolyną. Tačiau 1614 m. netikėtai jam mirus, to padaryti nepavyko. Po Andriaus mirties vienuolyno ir bažnyčios statyba rūpinosi būtent Jeronimas Valavičius, kartu su pirmąja žmona Ežbieta Goslavska Valavičiene. Jeronimo brolis Eustachijus Valavičius jau nuo 1616 m. buvo Vilniaus vyskupu, jis labiausiai ir rūpinosi to regiono fundacijomis. 1617 m. Eustachijus fundavo Bernardinų vienuolyną Trakuose¹⁴². Matyti, kad abu broliai rūpinosi būtent Bernardinų vienuolijos fundacijomis. Pastaroji gi

¹³⁸ Vaivada V., *Katalikų Bažnyčia ir Reformacija Žemaitijoje XVI a.: esminiai raidos bruožai*, Klaipėda, 2004, p. 37.

¹³⁹ Iš plačios Valavičių giminės net trys buvo senatoriai evangelikai: broliai Eustachijus ir Grigas ir Grigo sūnus Petras (Lukšaitė I., *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje. XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999, p. 256.)

¹⁴⁰ Jovaiša L., Katalikiškoji Reforma, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 241.

¹⁴¹ Jovaiša L., Bažnyčios reformos (1553-1655), *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, Sudaryt. V. Ališauskas, Vilnius, 2006, p. 200.

¹⁴² Trimonienė R. R., Petro Tarvainio „Linksmas pasveikinimas“ ir Šiaulių Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia, *Šiaulių katedra*, Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2009, p. 52.

Kontrreformacijos laikotarpiu aktyviai propagavo grįžimą iš protestantizmo į katalikybę¹⁴³. Trečiasis Jeronimo brolis Petras Valavičius buvo Trakų vėliavininkas ir Semiliškių laikytojas, jis taip pat rūpinosi būtent to regiono fundacijomis. Kaip jau anksčiau minėta, Jeronimas Valavičius skyrė fundacijas Žemaitijos bažnyčių statyboms. Jis pastatė arba valdovo žemėmis aprūpino 14 Žemaitijos bažnyčių.

1598 m. Jeronimas Valavičius suremontavo ir atnaujino Platelių bažnyčią¹⁴⁴. Jis Bažnyčiai skyrė 2 valakus žemės. 1605 m. Žemaičių seniūnas su valdovo Zigmanto III patvirtinimu fundavo Žvingių bažnyčią. Jai buvo skirti 6 Valainių kaimo ir 9 Laumėnų kaimo valakai¹⁴⁵. 1606 m. Jeronimui Valavičiui buvo skirta ir suteikta valdovo Zigmanto III teisė pastatyti Vainuto bažnyčią¹⁴⁶. 1617 m. J. Valavičius, kartu su pirmąja žmona Ežbieta Goslavska Valavičiene fundavo Plungės bažnyčią ir joje įrengė šoninį Šv. Jono Krikštytojo altorių¹⁴⁷. Kaip jau anksčiau minėta, Jeronimas Valavičius rūpinosi Tytuvėnų vienuolyno ir bažnyčios statyba. Taigi 1618 m. kovo 6 d. Žemaitijos seniūno nuosavybėn perėjo Tytuvėnai. Tais pačiais metais jis užrašė nuolatinę fundaciją vienuolynui su Švč. Mergelės Marijos Gimimo ir Angelų, Švč. Mergelės Marijos titulo bažnyčia¹⁴⁸. Tytuvėnuose pagal fundaciją įsikūrė 12 bernardinų vienuolių, o pirmuoju jų gvardijonu 1617 m. paskirtas Bernardinas Švabas. 1621 m. Jeronimas Valavičius ir valdovas Zigmantas Vaza savo lėšomis pradėjo statyti mūrinę Šiaulių bažnyčią. Pastarajai J. Valavičius skyrė 8 valakus su šeimomis ir 19 tuščių valakų Verdulių ir Gegužių kaimuose, taip pat Lieporiuose – 38 valakus¹⁴⁹. Tais pačiais metais Jeronimas Valavičius fundavo ir Šeduvos bažnyčios statybą. Kaip teigia Jovaiša, apie tai, jog Jeronimas prisidėjo prie Šiaulių ir Šeduvos bažnyčių statybų liudija abiejų bažnyčių zakristijų portaluose esantys Jeronimo Valavičiaus herbai¹⁵⁰. Nenuostabu, kad Jeronimas fundavo Šiaulių ir Šeduvos bažnyčias. 1617 m. jis tapo Šiaulių ekonomijos laikytoju. 1624 m. Žemaitijos seniūnas pastatė pirmąją medinę Romos katalikų bažnyčią Klovainiuose (dab. Pakruojo rajone). Kartu jis įsakė prie bažnyčios įrengti

¹⁴³ Trimonienė R. R., Bernardinai Lietuvoje XV – XVII a. pradžioje: misijos ir ryšiai su valdančiuoju elitu, *Šviesa ir šešėliai Lietuvos evangelizacijos istorijoje. Žemaičių krikštui – 600 metų*, Vilnius, 2011, p. 200.

¹⁴⁴ *Codex mednicensis seu Samogitiae dioecesis*, Collegit P. Jatulis, Pars I, Roma, 1984, nr. 325, p. 578.

¹⁴⁵ Ten pat, Pars II, Roma, 1989, nr. 493, p. 637.

¹⁴⁶ Ten pat, Pars I, Roma, 1984, nr. 344, p. 612.

¹⁴⁷ Ten pat, Pars II, Roma, 1989, nr. 40, p. 68.

¹⁴⁸ Paknys M., Bažnyčios ir vienuolyno istorija XVII – XIX a., *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004, p. 14.

¹⁴⁹ Jučas M., *Lietuvos parapijos XV – XVIII a.*, Vilnius, 2007, p. 85.

¹⁵⁰ Jovaiša L., Žemaičių vyskupijos parapijų bažnyčių pastatai XVII a. I pusėje, *Menotyra*, 2006, Nr. 3, p. 2.

kapines¹⁵¹. 1630 m. jis pastatė Radviliškio bažnyčią¹⁵². Iki 1636 m. Jeronimas Valavičius fundavo Nemakščių bažnyčią ir skyrė 62 valakų Paklevių, 63 valakų Kondračių ir 64 valakų Papelkių kaimus Viduklės tenute. 1638 m. bažnyčiai buvo suteiktas Švč. Trejybės titulas¹⁵³. Taip pat iki 1636 m. Žemaičių seniūnas Jeronimas Valavičius skyrė Užvenčio bažnyčiai 10 valakų žemės karališkoje žemėje Skirtų kaime¹⁵⁴. Trimonienės teigimu, dar iki 1623 m. Žemaičių seniūnas buvo įpareigotas pastatyti bažnyčias Užmūšio ir Žagarės raktuose, ką ir įgyvendino¹⁵⁵. 1626 m. fundavo Žarėnų Šv. Stanislovo bažnyčią¹⁵⁶. Jis skyrė 24 valakus Vismaldų kaime ir 20 valakų Užminijų kaime, 2 valakus Žarėnų miestelyje ir 2000 auksinų. Svarbu paminėti ir tai, kad neretai prie fundacijų prisidėdavo ir didikų žmonos. Antai, Jeronimo brolio Andriaus Valavičiaus žmona Kotryna Goslavska Valavičienė svariai prisidėjo prie Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno fundacijos – 1614 m. skyrė 1000 auksinų, o vėliau dar 300 florinų¹⁵⁷. Taip pat anksčiau minėtoji Elžbieta Goslavska Valavičienė, jau būdama našlė, 1609 m. prašė valdovo Zigmanto Vazos skirti nuolatinį išlaikymą jau pastatytos Užvenčio bažnyčios dvasininkams. 1619 m. Elžbieta, ištekėjusi už Jeronimo Valavičiaus, prisidėjo prie statomos Šiaulių bažnyčios ir padovanojo jai auksu siuvinėtą juostą¹⁵⁸. Elžbietos ir jos vyro Jeronimo Valavičiaus gausias fundacijas galima būtų paaiškinti tuo, jog prasidėjusi katalikiškoji Reforma skatino grįžti į katalikybę ir rūpintis sielovada.

Nors Žemaitijos seniūnas Jeronimas Valavičius daugiausia fundavo bažnyčių Žemaitijoje, tačiau fundacijos buvo suteiktos ir kitoms bažnyčioms. Antai, 1618 m. jis fundavo Vabalninko (dab. Biržų rajone) bažnyčią ir skyrė jai Meilūnų bei Linaičių kaimus¹⁵⁹. Yra žinoma, kad dar 1592 m. Jeronimas Valavičius pastatė ir aprūpino Subatninkų bažnyčią¹⁶⁰. 1611 m. Žemaičių

¹⁵¹ 1624 m. rugšėjo 10 d. vizitacinis raštas, *Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas* (toliau – KAKA), b.139, l. 108.

¹⁵² 1630 m. spalio 12 d. vizitacinis raštas, KAKA, b. 139, l. 123v.

¹⁵³ 1648 m. balandžio 3 d. vizitacinis raštas, KAKA, b. 138, l. 93.

¹⁵⁴ 1648 m. spailio 2 d. vizitacinis raštas, KAKA, b.137, l. 87.

¹⁵⁵ Trimonienė R. R., Petro Tarvainio „Linksmas pasveikinimas“ ir Šiaulių Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia, *Šiaulių katedra*, Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2009, p. 50.

¹⁵⁶ Jučas M., *Lietuvos parapijos XV – XVIII a.*, Vilnius, 2007, p. 87.

¹⁵⁷ Paknys M., Bažnyčios ir vienuolyno istorija XVII – XIX a., *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004, p. 11 – 12.

¹⁵⁸ Trimonienė R. R., Petro Tarvainio „Linksmas pasveikinimas“ ir Šiaulių Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia, *Šiaulių katedra*, Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2009, p. 49.

¹⁵⁹ 1618 m. balandžio 19 d. fundacija Vabalninko bažnyčiai, *LVIA*, f. 389, LM, kn. 95, l. 10v.

¹⁶⁰ Kurczewski J., Kościół zamkowy czyli katedra Wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju, Część III. Streszczenie aktów kapituły Wileńskiej, Wilno, MCMXVI, s. 73, <http://kpbk.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=26754&from=publication>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 03 21].

seniūnas fundavo Rūdninkų (dab. Vilniaus rajone) Švč. Trejybės bažnyčią¹⁶¹. Jeronimas jai skyrė 10 valakų, 60 auksinų kasmet ir 3 grašius kalendos nuo kiemo. 1625 m. jis Kobryno dekanate atstatė Kobryno Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo bažnyčią, kuri buvo pastatyta dar 1500 m.¹⁶². Tais pačiais metais Jeronimas skyrė 1 valaką Čekiškės Švč. Trejybės bažnyčiai. Reikia prisiminti, kad jis buvo Kobryno, Rūdninkų laikytojas. Paknys, vertindamas Žemaitijos seniūno funduotas bažnyčias, pastebi, jog beveik visi Jeronimo funduoti statiniai buvo kuklūs ir neišsiskyrė menine verte¹⁶³. Tai tik įrodo, jog Jeronimui Valavičiui labiau rūpėjo ne prabanga, o parapijiečių priartinimas prie Bažnyčios.

Matyti, kad Jeronimas Valavičius, kaip ir jo broliai, buvo uolus katalikas ir rūpinosi ne tik savo, bet ir parapijiečių tikėjimo gerove. Suprantama, tai buvo didžiulė Katalikiškosios reformos įtaka. Kaip jau anksčiau minėta, oficialusis bažnyčių fundatorius būdavo valdovas, nors daugiausia dėmesio ir lėšų skirdavo žemių valdytojas. Jeronimo indėlis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės menui ir kultūrai neliko nepastebėtas. Jo herbas buvo įamžintas Šiaulių ir Šeduvos bažnyčių zakristijų portaluose. Galima teigti, kad Jeronimas Valavičius buvo labiau kiekybinių fundacijų šalininkas. Kita vertus, jis rūpinosi katalikais ir stengėsi steigti kuo daugiau bažnyčių, kad būtų priartėta arčiau Dievo.

¹⁶¹ Jučas M., *Lietuvos parapijos XV – XVIII a.*, Vilnius, 2007, p. 61.

¹⁶² Kurczewski J., *Biskupstwo Wilenskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa djecezji Wileńskiej, oraz wykaz Kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno, 1912, s. 235, http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=27183&from=&dirids=1&ver_id=&lp=2&QI=, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 03 22].

¹⁶³ Paknys M., *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003, p. 36.

IŠVADOS

1. Valavičiai buvo gana įtakinga Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminė, iškilusi XV – XVII a. pirmoje pusėje. Iki šiol Lietuvoje tyrimų apie šią didikų giminę nebuvo. Tačiau neseniai užsienio ir kau kurių Lietuvos istorikų atlikti minimalūs tyrimai apie šią giminę parodė, kad Valavičius reikėtų kildinti iš ankstyvosios Chodkevičių giminės. Kadangi Chodkevičiai yra kilę iš Gardino, Valavičių giminės ankstyvieji palikuoniai kildinami taip pat iš Gardino. Beje, tą įrodo jų nuolat turimos pareigybės ir valdos Gardine. Mokslinėje literatūroje nėra aiškiai išdėstoma Valavičių giminės genealoginė schema. Todėl šiame darbe, remiantis šaltiniais, sudarytas Valavičių giminės genealoginis medis. Jis padeda sužinoti, kas sudarė giminę, kokie buvo Jeronimo Valavičiaus vedybiniai santykiai. Tiesa, jis buvo vedęs tris kartus. Jeronimas giminiavosi su Goslavskiais, Orvydais.
2. Jeronimas Valavičius pasiekė didžiules politinės karjeros aukštumas. Žinoma, tam įtakos turėjo giminystės ryšiai ir valdovo pelnytas pasitikėjimas. Pirmiausia, Jeronimas buvo LDK raštininkas, vėliau tapo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Zigmanto Vazos sekretoriumi, nuo 1600 m. dvaro paiždininkiu ir Pajūrio tijūnu, didžiuoju paiždininkiu. Žinoma, tai buvo centrinės valdžios pareigybės. Aukščiausią politinės karjeros viršūnę Jeronimas pasiekė 1618 m., tapęs Žemaitijos seniūnu. Svarbiausias jo, kaip seniūno, nuopelnas buvo Abiejų Tautų Respublikos – Švedijos kare (1600 – 1629) Žemaitijos gynimas nuo švedų. Nors žemių administravimas nepriskiriamas politinei karjerai, tačiau Jeronimas Valavičius administravo nemažai žemių, kurių daugiausia buvo Žemaitijoje.
3. Kaip minėta, Žemaitijos seniūnas Jeronimas Valavičius administravo nemažai valdų. Pastarosios buvo trijų rūšių: tėvoninės, valdovo suteiktos ir pirktinės. Apie tėvonines valdas kalbėti trūksta šaltinių (testamentų, tėvų ar senelių dovanojimų, žemių perleidimo aktų). Todėl tėvoninės žemės sektinos pagal Valavičių giminės ankstyvųjų palikuonių užimtas pareigybes. Jeronimas daugiausia turėjo valdovo suteiktų valdų. Jos daugiausia telkėsi Žemaitijoje. Nenuostabu, juk 1617 m. valdovas Zigmantas Vaza suteikė valdyti Jeronimui Šiaulių ekonomiją. Žinoma, valdovo suteiktos valdos telkėsi ir Kobryne. Apie pirktines žemes faktų taip pat rasta nedaug. Yra žinoma, kad 1620 m. Jeronimas Valavičius, kartu su žmona Tekle Valavičiene išsipirko Tytuvėnų dvarą už 3000 lenkiškų zlotų.

4. Viena svarbiausių Jeronimo Valavičiaus gyvenimo veiklų buvo fundacijos ir donacijos bažnyčioms. Fundacijų skyrimą skatino prasidėjusi Katalikiškoji reforma, kuria buvo siekiama atsigręžti į katalikybės svarbą. Katalikiškoji reforma arba Kontrreformacija buvo tarsi atsakas XVI a. prasidėjusiai Reformacijai. Kontrreformacijos judėjimas skatino aukštinti sielovados jausmą ir rūpintis parapijiečiais. Todėl Žemaitijos seniūnas tą ir darė. Reikia pasakyti, kad daugiausia fundacijų Jeronimas Valavičius skyrė bažnyčioms Žemaitijoje. Jeronimas pastatė, suremontavo ar aprūpino 14 Žemaitijos bažnyčių. Tai buvo tikrai nemažas fundacijų kiekis bažnyčioms. Minėta, kad Jeronimas buvo Kobryno laikytojas, todėl šis regionas taip pat nebuvo pamirštas. Antai, 1625 m. jis atstatė Kobryno Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo bažnyčią, kuri buvo pastatyta dar 1500 m. Jeronimo indėlis LDK kultūrai nebuvo pamirštas. Jo herbas buvo įamžintas Šiaulių ir Šeduvos bažnyčių zakristijų portaluose. Jeronimo funduotos bažnyčios neišsiskyrė didele menine verte. Greičiausiai tokiam dideliame kiekiui bažnyčių trūko lėšų. Kita vertus, Jeronimui labiau rūpėjo ne prabanga, o parapijiečių priartinimas arčiau Dievo.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

Nepublikuoti šaltiniai

1. F. 694-4-1841, *Baltarusijos centrinis valstybės istorijos archyvas*.
2. B. 137, *Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas*.
3. B. 138, *Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas*.
4. B. 139, *Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas*.
5. F. 389, Lietuvos Metrika, kn. 92, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
6. F. 389, Lietuvos Metrika, kn. 93, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
7. F. 389, Lietuvos Metrika, kn. 95, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
8. F. 389, Lietuvos Metrika, kn. 96, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
9. F. 389, Lietuvos Metrika, kn. 100, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
10. F. 389, Lietuvos Metrika, kn. 104, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
11. F. 389, Lietuvos Metrika, kn. 110, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
12. F. 7, 60/14634, nr. 72, *Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyrius*.
13. F. 7, 63/14637, *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius*.
14. F. 7, 65/14639, nr. 252, *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius*.
15. F. 7, 65/14639, nr. 283, *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius*.

Publikuoti dokumentai

1. *Codex mednicensis seu Samogitiae dioecesis*, Collegit P. Jatulis, Pars I, Roma, 1984.
2. *Codex mednicensis seu Samogitiae dioecesis*, Collegit P. Jatulis, Pars II, Roma, 1989.
3. Kunowski J., *Ekspedycja inflantska 1621 roku*, Białystok, 2007.
4. Kurczewski J., *Biskupstwo Wilenskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa djecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wiłno, 1912, http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=27183&from=&dirids=1&ver_id=&lp=2&QI=, prieiga per internetą, žiūrėta 2013 03 22.

5. Kurczewski J., *Kościół zamkowy czyli katedra Wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju, Część III. Streszczenie aktów kapituły Wileńskiej*, Wilno, MCMXVI,
<http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=26754&from=publication>, prieiga per internetą, žiūrėta 2013 03 21.
6. *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. Joniškis, Jurbarkas*, Sudaryt. A. Tyla, Vilnius, 1991.
7. *Lietuvos Metrika*, Užrašymų knyga 8, Sudaryt. A. Baliulis, R. Firkovičius, Vilnius, 1995.
8. *Lietuvos Metrika*, Užrašymų knyga 14, Sudaryt. L. Karalius, D. Antanavičius, Vilnius, 2008.
9. *Lietuvos Metrika*, Užrašymų knyga 19, Sudaryt. D. Vilimas, Vilnius, 2009.
10. *Lietuvos Metrika*, Užrašymų knyga 20, Sudaryt. R. Ragauskienė, D. Antanavičius, Vilnius, 2009.
11. *Lietuvos Metrika*, Užrašymų knyga 25, Sudaryt. D. Antanavičius, A. Baliulis, Vilnius, 1998.
12. *Lietuvos Metrika*, Užrašymų knyga 593, Sudaryt. A. Baliulis, Vilnius, 2009.

Literatūra

1. Augustyniak U., Globėjo pareigos tarnybininkams ir klientams, remiantis Kristupo II Radvilos (1585 – 1640) klientelės pavyzdžiu. Lūkesčiai ir tikrovė, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2002, t. 1, Vilnius, 2003, p. 49 – 76.
2. Boniecki A., *Herbarz polski*, t. 6, Warszawa, 1903, s. 326,
<http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=141&dirids=1>, prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 05.
3. Dubonis A., Raštininkas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 574 – 587.
4. Dubonis A., Žemėvalda, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 785 – 795.
5. Dundulis B., *Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą XVII – XVIII a.*, Vilnius, 1977.
6. Girnius J., Donacija, *Lietuvių enciklopedija*, t. 5, South Boston, 1955, p. 113.

7. Jakimavičiūtė I., Biografistikos samprata Lietuvos ir užsienio tyrėjų darbuose, *Knygotyra*, Nr. 51, p. 109 – 116, <http://archive.minfolit.lt/arch/14501/14800.pdf>, prieiga per internetą, žiūrėta 2013 01 10.
8. Jovaiša L., Bažnyčios reformos (1553 – 1655), *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, Sudaryt. V. Ališauskas, 2006, p. 149 – 270.
9. Jovaiša L., Katalikiškoji reforma, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 241-259.
10. Jovaiša L., Žemaičių vyskupijos parapiinių bažnyčių pastatai XVII a. I pusėje, *Menotyra*, 2006, Nr. 3, p. 1 – 11.
11. Jučas M., *Lietuvos parapijos XV – XVIII a.*, Vilnius, 2007.
12. Kasatkina N., Biografinio metodo taikymo patirtis, *Filosofija. Sociologija*, 2005, Nr. 2, p. 33 – 39, http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/0502_08_Fil_033_039.pdf, prieiga per internetą, žiūrėta 2013 01 10.
13. Kiaupa Z., Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė Abiejų Tautų Respublikoje 1569 – 1795 metais, *Lietuvos istorija iki 1795 metų*, Sudaryt. Z. Kiaupa, J. Kiaupienė, Vilnius, 2000.
14. Kirkienė G., *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV – XVI amžiuje*, Vilnius, 2008.
15. Kossowski A., Gosławski Adam, *Polski słownik biograficzny*, Wrocław – Kraków – Warszawa, 1959 – 1960, t. 8, s. 354 – 355.
16. Lukšaitė I., *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje. XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999.
17. Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 1, Lipsk, 1839 – 1846, s. 551 – 570, <http://archive.org/stream/herbarzpolskika00bobrgoog#page/n589/mode/2up>, prieiga per internetą, žiūrėta 2012 04 23.
18. Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 4, Lipsk, 1839, s. 229, <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=161&dirids=1>, prieiga per internetą, žiūrėta 2012 05 02.
19. Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 7, Lipsk, 1841, s. 132, <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/publication?id=166&from=&dirids=1&tab=1&lp=1&Q>

- I=48D021865B1895414AD84FEDCD7A80FA-3, prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 05.
20. Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 9, Lipsk, 1842, s. 414, <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=166&from=publication>, prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 05.
  21. Paknys M., Bažnyčios ir vienuolyno istorija XVII – XIX a., *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004, p. 11 – 14.
  22. Paknys M., *Mecenatystės reiškiny XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003.
  23. Petrauskas R., *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius, 2003.
  24. Petrauskas R., Pareigybės, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Sudaryt. V. Ališauskas, L. Jovaiša, Vilnius, 2001, p. 454 – 462.
  25. Ragauskienė R., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis*, Vilnius, 2002.
  26. Ragauskienė R., *XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškoji visuomenė*, Vilnius, 2010.
  27. Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, Vilnius, 2004.
  28. Saviščevas E., *Žemaitijos savivaldos valdžios elitas 1409 – 1566 metais*, Vilnius, 2010.
  29. Trimonienė R. R., Bernardinai Lietuvoje XV – XVII a. pradžioje: misijos ir ryšiai su valdančiuoju elitu, *Šviesa ir šešėliai Lietuvos evangelizacijos istorijoje. Žemaičių krikštui – 600 metų*, Vilnius, 2011, p. 197 – 219.
  30. Trimonienė R. R., Petro Tarvainio „Linksmas pasveikinimas“ ir Šiaulių Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia, *Šiaulių katedra, Šiaulių „Aušros“ muziejus*, 2009, p. 49 – 52.
  31. *Urządnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI – XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik, 1994.
  32. Vaivada V., *Katalikų Bažnyčia ir Reformacija Žemaitijoje XVI a.: esminiai raidos bruožai*, Klaipėda, 2004.
  33. Грыцкевич А. Валовичы, *Вялікае княства літоўскае. Энцыклапедыя*, т. 1, Мінск, 2007, с. 383.

SANTRAUKA

Istorinė biografistika Lietuvoje dar tik formuojasi, ir tokio pobūdžio tyrimų dar nėra daug. Istoriografijoje nepelnytai buvo užmiršta Valavičių giminė, kuri kol kas susilaukė tik nedidelių tyrimų. Reikia pažymėti, kad šaltinių tirti šios giminės kilmę, jos atstovų pasiektą politinę karjerą yra nemažai. Istoriografijoje labiausiai yra tirtas Eustachijus Valavičius (gim. ? – 1630), kuris aukščiausią karjeros viršūnę pasiekė 1616 m., tapęs Vilniaus vyskupu. Šiame darbe siekiama iširti Jeronimo Valavičiaus gyvenimą.

Jeronimas Valavičius (1573 – 1636) pasiekė stulbinamas politinės karjeros aukštumas, ko negalima pasakyti apie kitus Valavičių giminės atstovus. Iš pradžių jis buvo LDK raštininkas ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Zigmanto Vazos sekretorius, didysis paiždininkis, LDK pakancleris ir galiausiai Žemaitijos seniūnas. Tiriant Jeronimo Valavičiaus asmenybę, pirmiausia dėmesys skiriamas pačiai Valavičių giminei. Nepamiršti ir Jeronimo giminystės ryšiai, vedybiniai santykiai, kurie turėjo didelės įtakos siekiant politinės karjeros. Beje, Jeronimo politinė karjera buvo minimaliai tirta mokslinėje literatūroje, tačiau šiame darbe naudojantis nauja šaltinių baze, informacija yra papildoma ir atnaujinama. Čia daugiausia žinių suteikia Lietuvos Metrikos šaltiniai. Darbe siekiama išryškinti Jeronimo Valavičiaus ne tik kaip politiko, bet ir uolaus fundatoriaus portretą. Jo lėšomis buvo pastatyta ar suremontuota 14 Žemaitijos bažnyčių. Bažnyčių fundacijos buvo didelis Žemaitijos seniūno indėlis LDK kultūrai.

Valavičių giminės valdos koncentravosi daugiausia Gardine. Tai buvo tėvoninės žemės. Jeronimas Valavičius turėjo daugiausia valdovo suteiktų valdų, kurios koncentravosi Žemaitijoje. Žemių išsipirkimas nebuvo labai dažnas reiškinys, bet vis dėlto, žinoma, kad Jeronimas Valavičius buvo išsipirkęs Tytuvėnų dvarą.

Šis darbas yra pirmas išsamesnis tyrimas, kuriame analizuojama Valavičių giminė ir jos atstovai. Nors didžiausias dėmesys skiriamas Jeronimui Valavičiui, bet nepamiršti ir kiti giminės atstovai. Pateikiama Valavičių giminės genealoginė schema, valdų išsidėstymo vaizdai žemėlapiuose bei su gimine susijusių herbų atvaizdai.

SUMMARY

Jeronimas Valavičius (1573 – 1636)

Historical biographistics is yet in the stage of formation in Lithuania and the number of this type of researches is still small. The Valavičiai kin has been undeservedly forgotten in terms of historiography as yet only minor researches have been carried out in respect of it. There are a lot of sources for investigation of the origin of this kin, political career made by representatives of it. The biggest number of researches in terms of historiography has been carried out regarding Eustachijus Valavičius (unknown year of birth – 1630) who has reached the peak of his career in 1616 when he became bishop of Vilnius. The aim of the present Paper is investigation of the life of Jeronimas Valavičius.

Jeronimas Valavičius (1573 – 1636) has reached stunning highs of political career. At first he was a Clerk of the Grand Duchy of Lithuania and a Secretary of Zigmantas Vaza, the Grand Duke of Lithuania, the Grand Sub-Treasurer, Sub-Chancellor of the Grand Duchy of Lithuania, and eventually – Elder of Samogitians. The attention is first drawn at the Valavičiai kin itself when doing researches on the personality of Jeronimas Valavičius. Jeronimas' political career has been minimally studied in scientific readings, however in this Paper information is added and updated by using a new source database. In this case the biggest amount information is provided by the sources of Lithuanian Metrica. By means of the present Paper it is sought to highlight the portrait of Jeronimas Valavičius' not only as a politician, but as a zealous founder as well. Foundation of churches has been a significant contribution of the Elder of Samogitia to the culture of the Grand Duchy of Lithuania.

The patrimonial holdings of the Valavičiai kin were mainly centred in Grodno. Jeronimas Valavičius had the most of holdings granted by the ruler which were centred in Samogitia. It is known that Jeronimas Valavičius had bought Tytuvėnai Estate.

The present Paper is the first more detailed study containing analysis of the Valavičiai kin and the representatives thereof. A genealogical chart of the Valavičiai kin, representation of holdings on a map, as well as images of coats of arms associated with the kin have been provided.

PRIEDAI

1 priedas.

Chodkevičių giminės herbas „Koscieša“

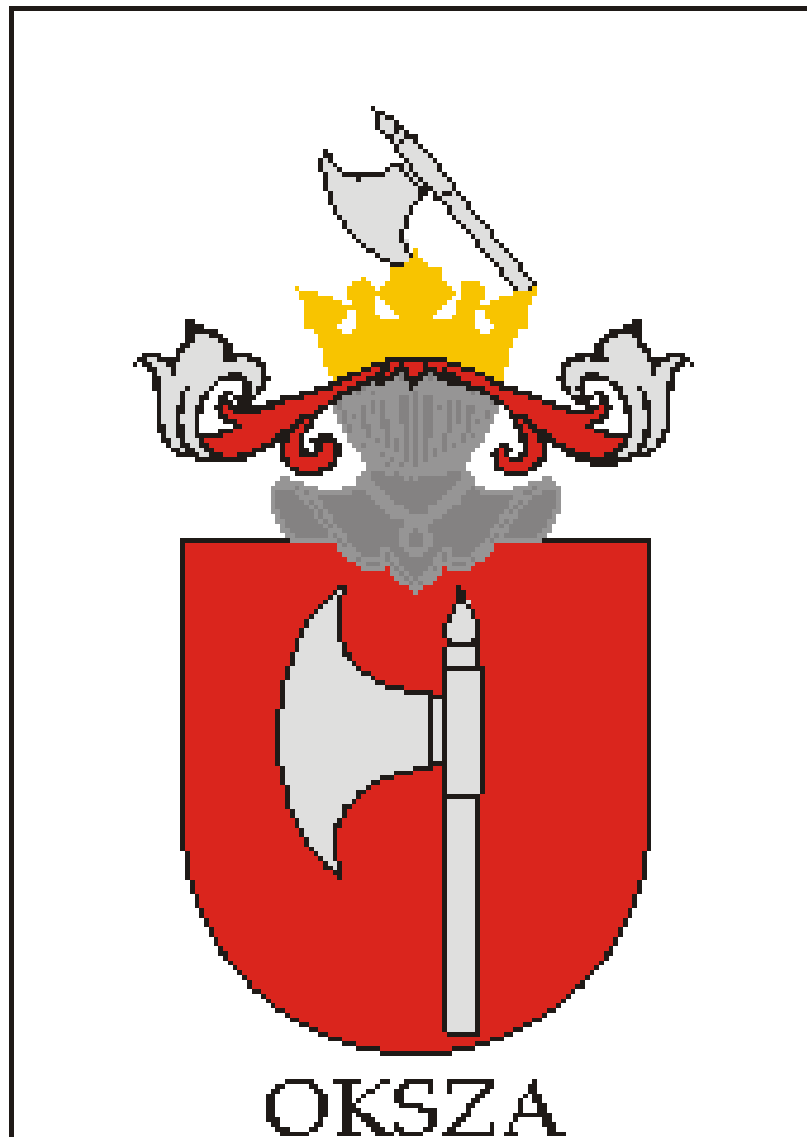
(Gajl T., *Herbarz polski*, http://gajl.wielcy.pl/herby_user_herb.php?lang=pl&herb=kosciesza,
prieiga per internetą, žiūrėta 2013 05 02)

2 priedas.

Goslavskių giminės herbas „Okša“

(Gajl T., *Herbarz polski*, http://gajl.wielcy.pl/herby_user_herb.php?lang=pl&herb=oksza, prieiga per internetą, žiūrėta 2013 05 02).

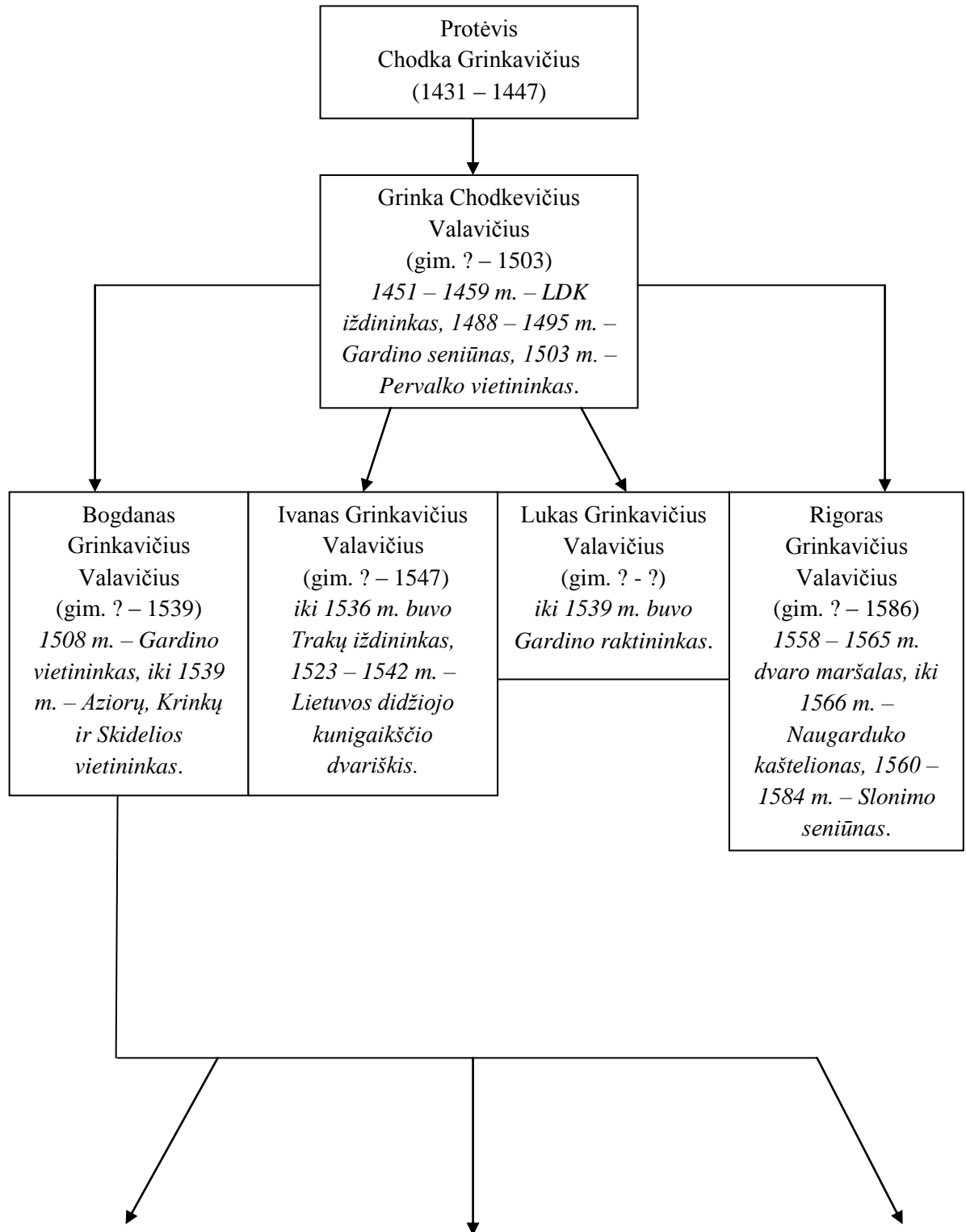
3 priedas.

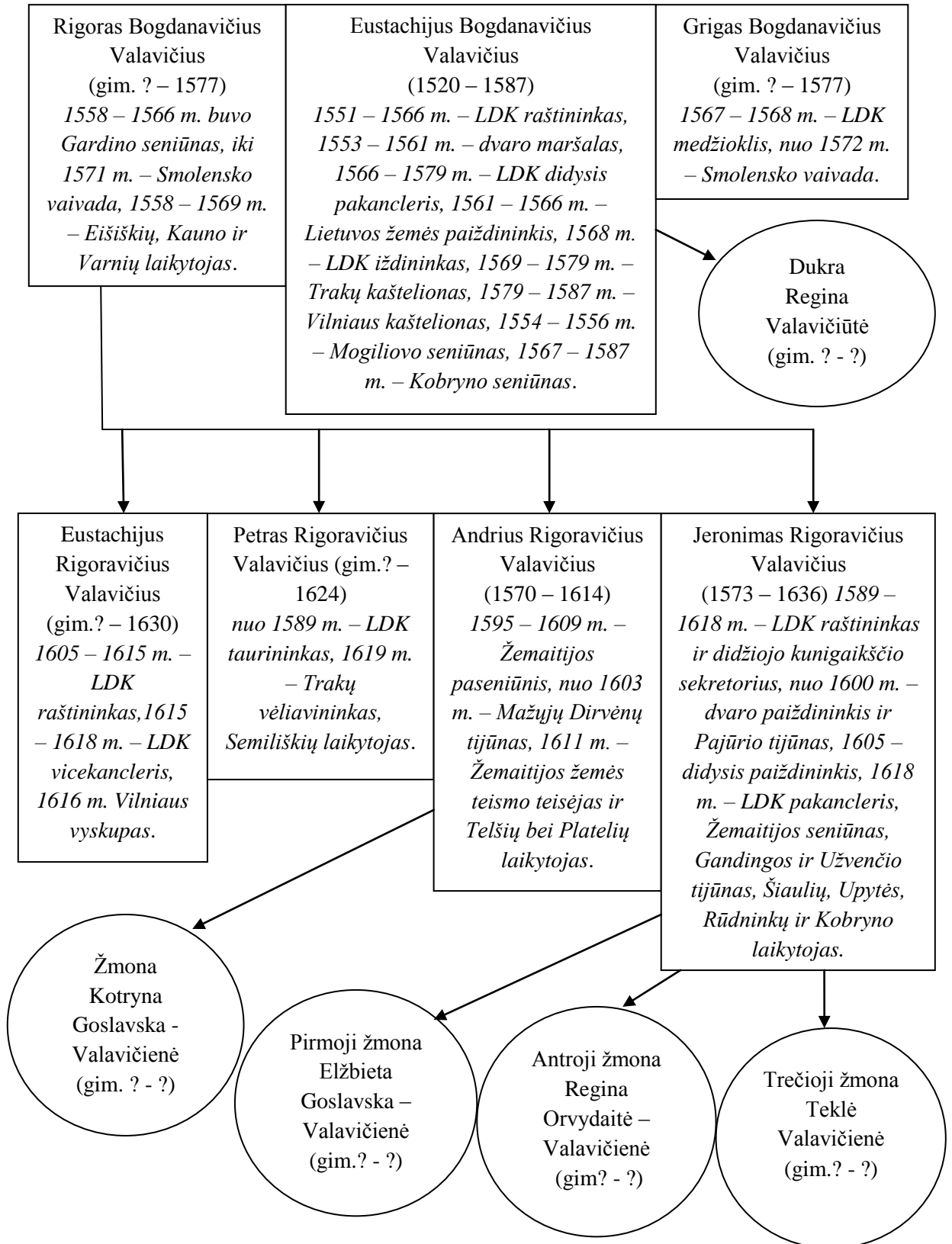
Orvydų giminės herbas „Geiš“

(Gajl T., *Herbarz polski*, http://gajl.wielcy.pl/herby_user_herb.php?lang=pl&herb=giejsz, prieiga per internetą, žiūrėta 2013 05 02).

4 priedas. Valavičių giminės genealoginis medis.
Sudarė R. Čiurinskaitė

5 priedas.

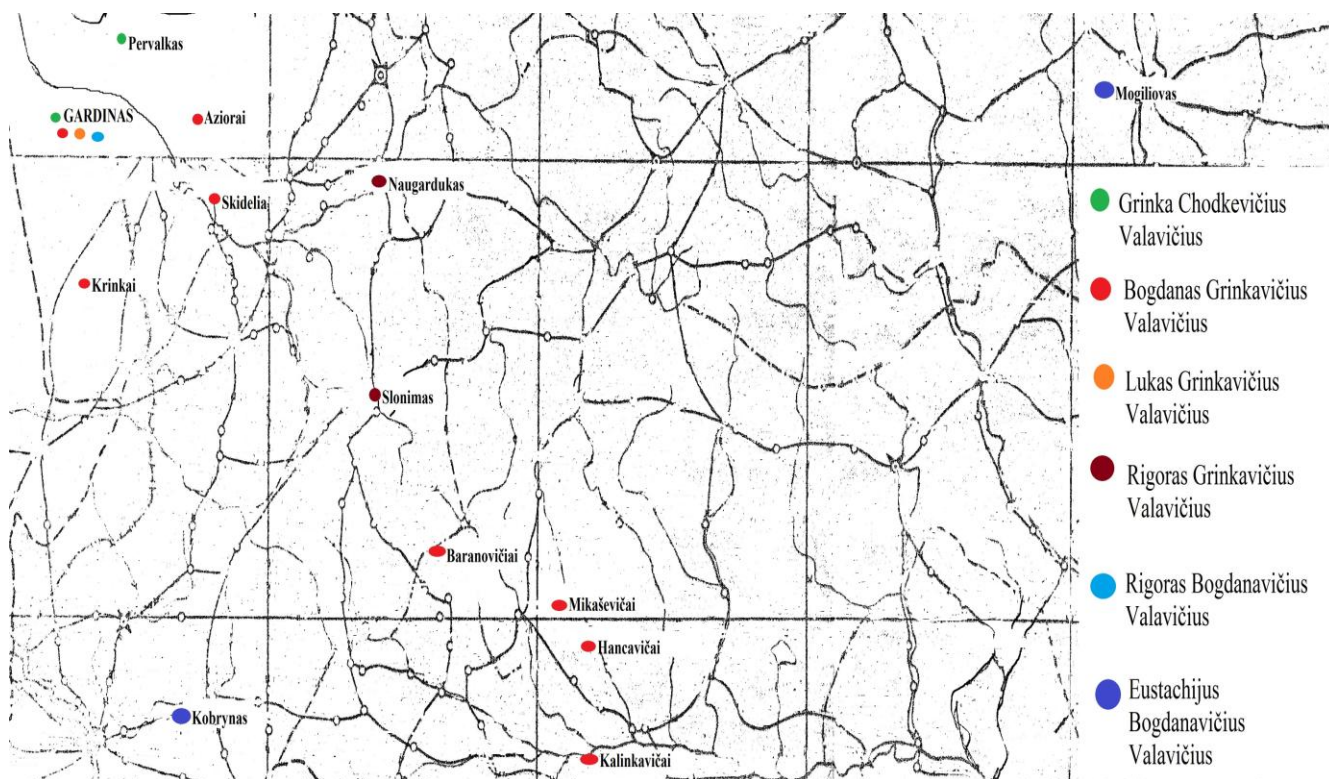
Valavičių giminės herbas „Bogorija“

(Gajl T., *Herbarz polski*, http://gajl.wielcy.pl/herby_user_herb.php?lang=pl&herb=bogorya,
prieiga per internetą, žiūrėta 2013 05 02).

6 priedas.

Valavičių giminės
tėvoninių valdų žemėlapis. Sudarė R. Čiurinskaitė

7 priedas.

Jeronimo Valavičiaus valdovo suteiktų ir pirktinių
valdų žemėlapis. Sudarė R. Čiurinskaitė

